ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

CENTRUL DE TRACOLOGIE

THRACO-DACICA

SERIE NOUĂ

TOMUL II-III (XXV-XXVI)

2010-2011

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. Alexandru Vulpe (București); dr. Marius Tiberiu Alexianu (Iași); acad. Mircea Petrescu-Dîmbovița (Iași); prof. dr. Manfred Oppermann (Germania); prof. dr. Constantin C. Petolescu (București); prof. dr. Katalin Poruzhanov (Sofia); acad. Nicola Tasić (Belgrad); dr. Aurel Rustoiu (Cluj-Napoca); dr. Aurel Zanoci (Chișinău).

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor-şef:
CRISTIAN SCHUSTER

Secretar de redacție:
VLAD V. ZIRRA

Membri:
ALEXANDRA COMŞA, DAN DANA, ANCA GANCIU, ALEXANDRU S. MORINTZ, VALERIU SÎRBU, DANIEL SPÂNU, MIHAIL ZAHARIADE (redactor adjunct)

Redactor:
DANIELA ROMAN

Redactor (Editura Academiei Române):
VIRGINIA PETRICĂ

Tehnoredactare:
ANCA GANCIU, VLAD V. ZIRRA

Photo on the cover: gold earring from Zimnicea cemetery

Comenzile se vor adresa la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, Bucureşti, România; tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06; fax 4021-318 24 44; e-mail: edacad@ear.ro
ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, Bucureşti, România; tel./fax: 4021-610 67 65, tel./fax: 4021-210 67 87; e-mail: office@orionpress.ro
S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere, nr. 1, corp B, etaj 3, cam. 301-302, sector 1, Bucureşti; tel.: 4021-314 63 39, fax: 4021-314 63 39; e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro

Manuscrisele pe care doriți să le publicați, precum şi orice corespondență, se vor trimite pe adresa comitetului de redacție: Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str. Henri Coandă, nr. 11, 010667, sector 1, Bucureşti, România; tel./fax: 4021-212 88 62; e-mail: thraco.dacica@yahoo.com

© 2012, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
www.ear.ro

THRACO-DACICA

SUMAR / SUMMARY

Petre Roman

Ostrovul Corbului zwischen Flusskm. 911–912. Die Siedlung der Coţofeni–Kultur ……..... 5

Alexandra Comşa, Raluca Kogălniceanu, Alexandru Nălbitoru

The Burial beneath the Getic Earthen Defence Wall of the *Dava* from Radovanu – *Gorgana Întâi* 31

Cristian Ioan Popa

Between Ornaments, Social Status and Symbolism. Spectacle-Shaped Pendants
of the Transylvanian Bronze Age ……..…….…… 39

Alin Frînculeasa, Dan Lichiardopol ✝

Bronze Age Funeral Discoveries in Câmpina, Prahova County – Preliminary Notes 51

Mihail Zahariade

Once Again On The Troy's Thracian Allies 63

Niculae Conovici ✝, Anca Ganciu, Mihai Irimia ✝, Vlad V. Zirra

Repere cronologice pentru nivelurile de locuire getice timpurii de la
Satu Nou - „Valea lui Voicu" (com Oltina, jud. Constanţa) ……..…..……... 71

Done Şerbănescu, Cristian Schuster, Alexandru S. Morintz, Laurenţiu Mecu

Recent Archaeological Investigations of the Radovanu *Davae* in Călăraşi County.
Constructions and Fire Installations 101

Georgeta El Susi

Faunal Remains from „Piatra Craivii" Fortress (Cricău Commune, Alba County). Campaign 2008 …….. 123

Liana Oţa

Tombes d'inhumation en chambre, avec puits et corridor de la Mésie Inférieure 131

Marius Alexianu, Olivier Weller, Robin Brigand, Roxana-Gabriela Curcă

Ethnoarchéologie des sources salées de la Moldavie Précarpatique:
une taxonomie des habitats 145

ABSTRACTS OF THE PH.D. THESIS

Cristinel Fântâneanu

The Early Bronze Age on the Lower Olt …..…… 155

Vlad Ionuț Semuc
Elements of Romanian Mythical Geography. Căluşul 163

REVIEWS

Constantin C. Petolescu:

Mihail Zahariade, *The Thracians in the Roman Imperial Army. From the First to the Third Centuries AD I Auxilia* 169

Alexandra Comşa:
Sultana Avram, *Incursiune în antropologie* ……..…… 173

NECROLOGY

Alexandra Comşa
Sergiu Haimovici ……..…… 177

Instrucțiuni pentru întocmirea contribuțiilor, notelor şi a bibliografiei pentru revista *Thraco-Dacica*..... 189

Repere cronologice pentru nivelurile de locuire getice timpurii de la Satu Nou – „Valea lui Voicu" (com Oltina, jud. Constanţa)

NICULAE CONOVICI †, ANCA GANCIU, MIHAI IRIMIA †, VLAD V. ZIRRA

Keywords: "Valea lui Voicu" Getic fortified settlement, early occupation levels, stamped amphorae, La Tène scheme fibulae, chronology.

Abstract: The archaeological field researches in 2000-2001 intercepted mainly the 8 and 9 levels of the Satu Nou – "Valea lui Voicu" fortified settlement. These levels represent the beginning of the Getic site habitation. In the present paper the most significant inhabitation remains and characteristic archaeological materials from the 8 and 9 levels are described and analysed. Among these there should be noticed numerous stamped amphorae fragments as well as four La Tène scheme fibulae. The chronological position of these artifacts is defined, according to the Hellenistic area production centres, in the previous decades of the middle 3rd century BC.

Cuvinte-cheie: aşezare getică fortificată „Valea lui Voicu", niveluri de locuire timpurii, amfore ştampilate, fibule de schemă La Tène, cronologie.

Rezumat: Cercetările arheologice din anii 2000-2001 au interceptat mai cu seamă nivelurile 8 şi 9 ale aşezării fortificate de la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu", care reprezintă începutul ocupării sitului de către geţi. În contribuţia de faţă sunt descrise şi analizate cele mai însemnate resturi de locuire şi materiale arheologice caracteristice ale nivelurilor respective. Între acestea se remarcă numeroase fragmente de amfore ştampilate, precum şi patru fibule de schemă La Tène a căror poziţie cronologică este clar delimitată de importurile din centrele de producţie din lumea greco-elenistică în deceniile anterioare mijlocului sec. III a. Chr.

Cadrul geografic

Aşezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanţa punctul „Valea lui Voicu", este situată pe malul drept al Dunării, aproximativ la jumătatea distanţei dintre oraşele actuale Cernavodă şi Silistra (Fig. 1). Ea a fost amplasată pe un promontoriu, astăzi puternic erodat, având acum forma unui triunghi ascuţit cu vârful spre NNE, cu lungimea de cca. 300 m şi lăţimea maximă de cca. 100 m. Promontoriul se prezintă sub forma a două platouri în pantă, cu o diferenţă de nivel între ele de cca. 6 m. Torentele şi alunecările de teren au distrus în mare parte aşezarea, care avea ambele platouri fortificate de către locuitorii acelor vremuri în partea de sud, singura mai uşor accesibilă. Latura de nord-vest era reprezentată de malul aproape vertical al terasei dinspre Dunăre, iar latura de est era delimitată de cursul actualei „Văi a lui Voicu", desigur mult mai puţin adâncă decât astăzi. Dacă această latură a fost sau nu fortificată, din cauza eroziunii evidente, rămâne greu de precizat. Platoul de sud era fortificat cu un val şi un şanţ de apărare. Valul se mai păstrează acum pe o înălţime maximă de cca. 3 m, dar cercetările arheologice au arătat că o mare parte a acestuia s-a dislocat prin eroziune, colmatând şanţul. Platoul de nord, cel mai intens locuit, a fost şi el fortificat în mai multe rânduri. Urme de locuire au fost sesizate şi la sud de fortificaţia exterioară. La cca. 250-300 m sud-vest de şanţul exterior, cercetările aero-fotografice (Fig. 3) au identificat existenţa unei grupări de opt tumuli, situate la sud de drumul vicinal care duce la „Valea lui Voicu"[7]. Alţi doi tumuli mai sunt astăzi vizibili la nord de acest drum, aproape de râpa înaltă dinspre Dunăre.

[7] Ştefan 1986, 13, 55, fig. 10.

Istoricul cercetărilor

Săpăturile arheologice sistematice la „Valea lui Voicu" au fost începute în 1982 de către Niculae Conovici şi Mihai Irimia şi au continuat până în 2003 (Fig. 2). Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate au fost deja publicate[8], motiv pentru care, vom prezenta aici doar câteva date generale privind stratigrafia sitului.

Stratigrafie

Cele mai vechi niveluri de locuire aparţin primei epoci a fierului, cultura Babadag (fazele I – II şi II – III, respectiv nivelurile 12 şi 11). Urmează şapte niveluri de locuire (10-4) datate în sec. III a. Chr., în principal pe baza importurilor greceşti şi mai ales a ştampilelor pe amfore. La „Valea lui Voicu" au fost descoperite până în anul 2003, nu mai puţin de 577 ştampile amforice, precum şi o ştampilă pe o toartă de lagynos de Chios. În ordinea importanţei, aceste ştampile se repartizează astfel, după centrele de producţie: Sinope 313, Rhodos 123, Heracleea Pontica 116, Chersonesul Tauric 4, Thasos 4, Cos 2, Cnidos 1, grupul Myrsileias (Colchida) 1, grupul Parmesniskos (?) 1, 1 de Chios (toarta de lagynos), iar centre nedeterminate 14.

Ultimele trei niveluri (3-1) aparţin sec. I a. Chr., nivelul final putând fi încadrat cu aproximaţie în perioada lui Augustus, pe baza importurilor greceşti şi a anumitor categorii ceramice autohtone. Se constată existenţa unei întreruperi a locuirii în acest punct pe parcursul întregului secol II a. Chr. (cu aproximaţie),

[8] Irimia, Conovici 1989, 115-154; Conovici, Irimia 1990, 81-96; Conovici, Irimia 1991, 139-176; Conovici 1992, 3-14; Irimia, Conovici 1993, 51-114; Conovici, Irimia 1999, 196-211.

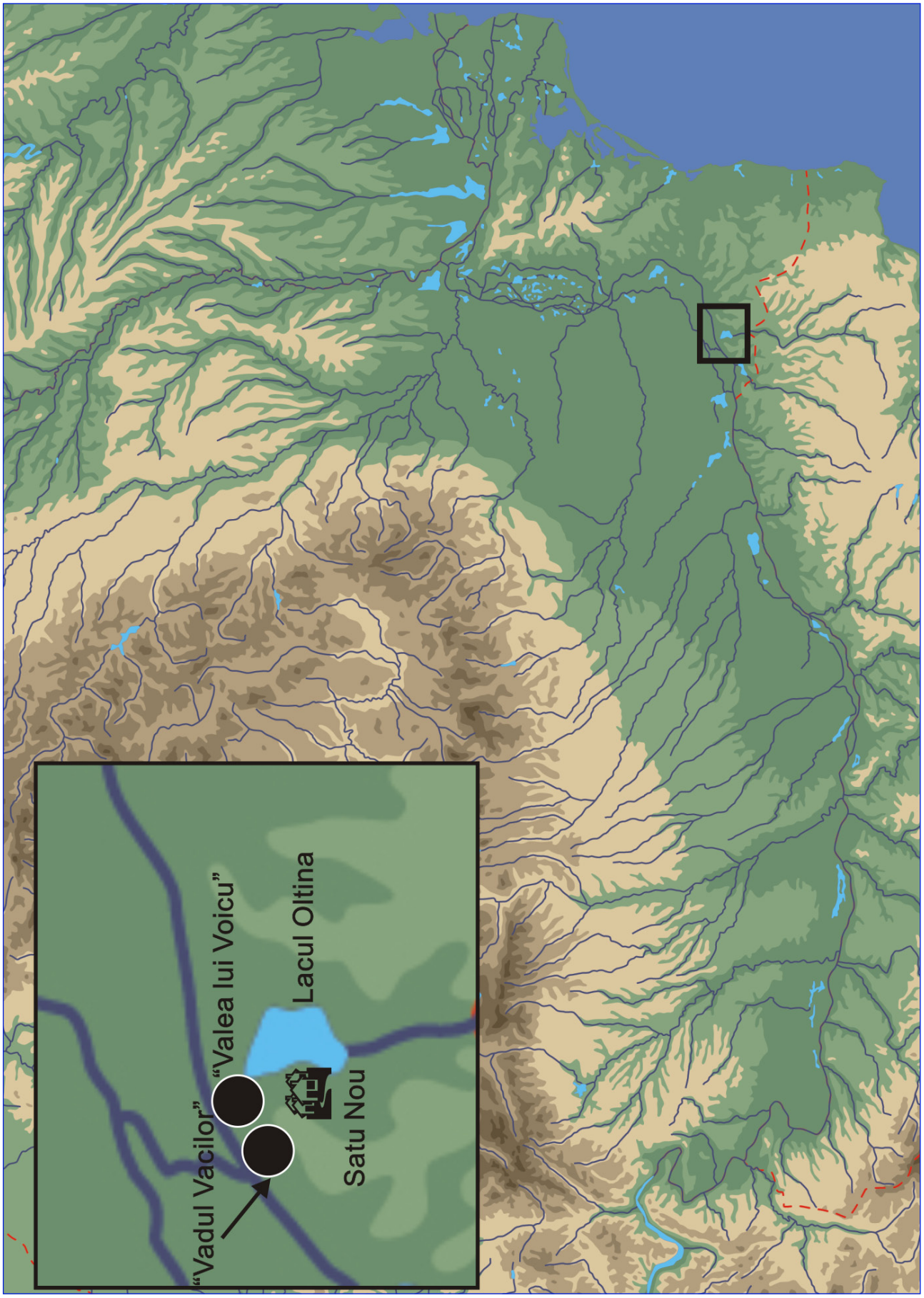

Fig. 1. Satu Nou – „Valea lui Voicu“.

Fig. 2. Planul săpăturilor de la Satu Nou – „Valea lui Voicu" după N. Conovici, M. Irimia, 1999.

Fig. 3. Fotografie aeriană Satu Nou – “Valea lui Voicu“ după A. S. Ştefan, 1986.

eventual încă de la sfârşitul secolului precedent. Ştampilele amforice găsite pe plaja Dunării pledau pentru ipoteza că vatra de locuire a aşezării s-a mutat temporar cu cca. 800 m în amonte, în punctul numit „Vadu Vacilor”, unde se află o altă aşezare fortificată[9]. Rezultatele sondajului arheologic efectuat în campaniile 2003 şi 2005 au condus la concluzia că la „Vadu Vacilor” există o locuire sporadică, contemporană parţial cu cea de la „Valea lui Voicu”. Ştampilele amforice şi fragmente de kantharoi, descoperite în perimetrul acesteia din urmă datează îndeosebi de la sfârşitul a sec. III şi din sec II a. Chr[10].

Revenind la situl de la „Valea lui Voicu” trebuie să menţionăm că cele 12 niveluri de locuire au fost surprinse numai în suprafaţa cercetată în cadrul secţiunii magistrale (S. I) de pe platoul de nord. Pe al doilea platou, cel sudic, deşi urmele de locuire descoperite aparţin celor trei perioade (cultura Babadag, sec. III şi sec. I a. Chr.), stratigrafia este mult mai simplă, fără a permite diferenţierea pe niveluri atât de distincte. Cercetările efectuate în S. II, care a străbătut platoul de sud, de la nord către sud, incluzând şi sistemul defensiv, au interceptat 30 de gropi şi resturile a doar trei locuinţe. Stratul arheologic are aici o grosime variind între 0,50-1 m, faţă de peste 5,50 m în S. I.

Descrierea nivelurilor 8-9 (Fig. 5-7):

În anul 2000 au continuat cercetările în prelun-

[9] Conovici, Irimia 1991, 169-170. Sunt publicate ştampilele descoperite până în anul 1989.

[10] Conovici, Ganciu, Irimia, 2004, 290-292; Irimia, Ganciu, Dobrinescu, 2006, 311-313; Irimia, Conovici, Ganciu 2007, 99; Irimia 2009, 93-94; Irimia, Conovici, Ganciu 2011.

Fig. 4. Zidul de incintă de la Satu Nou – „Valea lui Voicu".

girea nordică a S. I de pe platoul principal (carourile 11N-23N), prin investigarea nivelurilor 8-9 şi parţial a două niveluri hallstattiene[11] (Fig. 5).

Stratigrafia în această zonă se prezintă după cum urmează: locuirea getică este în general despărţită de cea hallstattiană prin două straturi distincte. Cel inferior este format dintr-un *sol brun-vineţiu* de grosimi variabile, în care apar uneori pietre şi chiar câte o vatră. Deasupra lui a fost observat un *strat vineţiu pigmentat cu portocaliu* (uneori chiar straturi), în general steril arheologic, cu aspect aluvionar. În apropierea zidului de incintă (Fig. 4) acest strat avea la bază o depunere de pietre care ar putea proveni din scurgerile de pe panta dealului din perioada când zona era nelocuită. Acest strat a fost surprins pe toată lungimea săpăturii până în preajma zidului de incintă. În săpăturile anterioare campaniei din anul 2000, *stratul vineţiu* amintit acoperea două niveluri hallstattiene care umpleau o viroagă naturală orientată aproximativ nord-sud. În nivelul hallstattian superior au fost găsite complexe rituale care conţineau schelete de animale sau / şi schelete umane. Acest nivel este datat în fazele Babadag II – III, iar primul în fazele Babadag I – II. La vest de viroaga amintită, nivelurile hallstattiene nu au mai apărut, iar nivelurile getice 8 şi 9 erau practic absente.

Deasupra stratului pigmentat cu portocaliu apărea ceea ce autorii săpăturii au numit nivelul 9. El se prezenta în săpătură sub forma unor benzi discontinue, succesive, de lut gălbui cenuşos, alternând cu altele conţinând multă cenuşă, cărbune, pietre, rare fragmente ceramice getice şi greceşti şi oase de animale. În S. Ib-c, c. 11N au apărut şi două zone de formă circulară cu pământ ars, considerate „vetre neamenajate", aşezate într-o zonă cu pământ bine bătătorit. Nu s-au găsit complexe de locuire propriu-zise. Peste nivelul 9 se găsesc diferitele complexe de locuire ale nivelului 8.

Cercetările din anul 2001[12] au indicat existenţa în *stratul portocaliu* (de aspect aluvionar) a unei locuinţe getice cu vatră. Este vorba de locuinţa descoperită în S. Ia-b, c. 11N-14N cu două încăperi, una prevăzută cu o vatră mare, cu crustă (în S. Ib, c. 13N, tăiată de **Gr. 71**), cealaltă cu o vatră temporară (S. Ib, c. 11N). Cele două încăperi, surprinse bine în profilul martorului intermediar (desfiinţat ulterior) erau despărţite de un „prag" (probabil rest de perete), cu grosimea de cca. 0,90 m.

În carourile 15N-24N, nivelul de locuire getic nu a mai apărut în *stratul portocaliu*, ci doar la partea superioară a *stratului vineţiu*, în cadrul acestuia. El se prezenta sub forma unor depuneri masive de pietre de mărimi diferite, aşezate pe un strat de cenuşă. Printre acestea au fost găsite fragmente ceramice getice, elenistice şi hallstattiene, oase de animale şi umane, precum şi două vetre, una în S. Ic, c. 20N şi alta, fragmentară, în c. 23N (cercetate în anii 1999 şi 2000). Trebuie precizat, însă, că vatra din c. 20N se afla la un nivel superior aglomerării de pietre. Ca elemente de datare pentru acest nivel dispunem de câteva fragmente de amfore de Rhodos, Heracleea Pontica şi Sinope. O toartă de Sinope din acest nivel purta o ştampilă fragmentară, ilizibilă. Nivelului 9 îi mai pot fi atribuite două fibule de schemă La Tène:

[11] Conovi, Irimia, Ganciu 2001, 218-221.

[12] Conovici, Irimia, Ganciu 2002, 277-279.

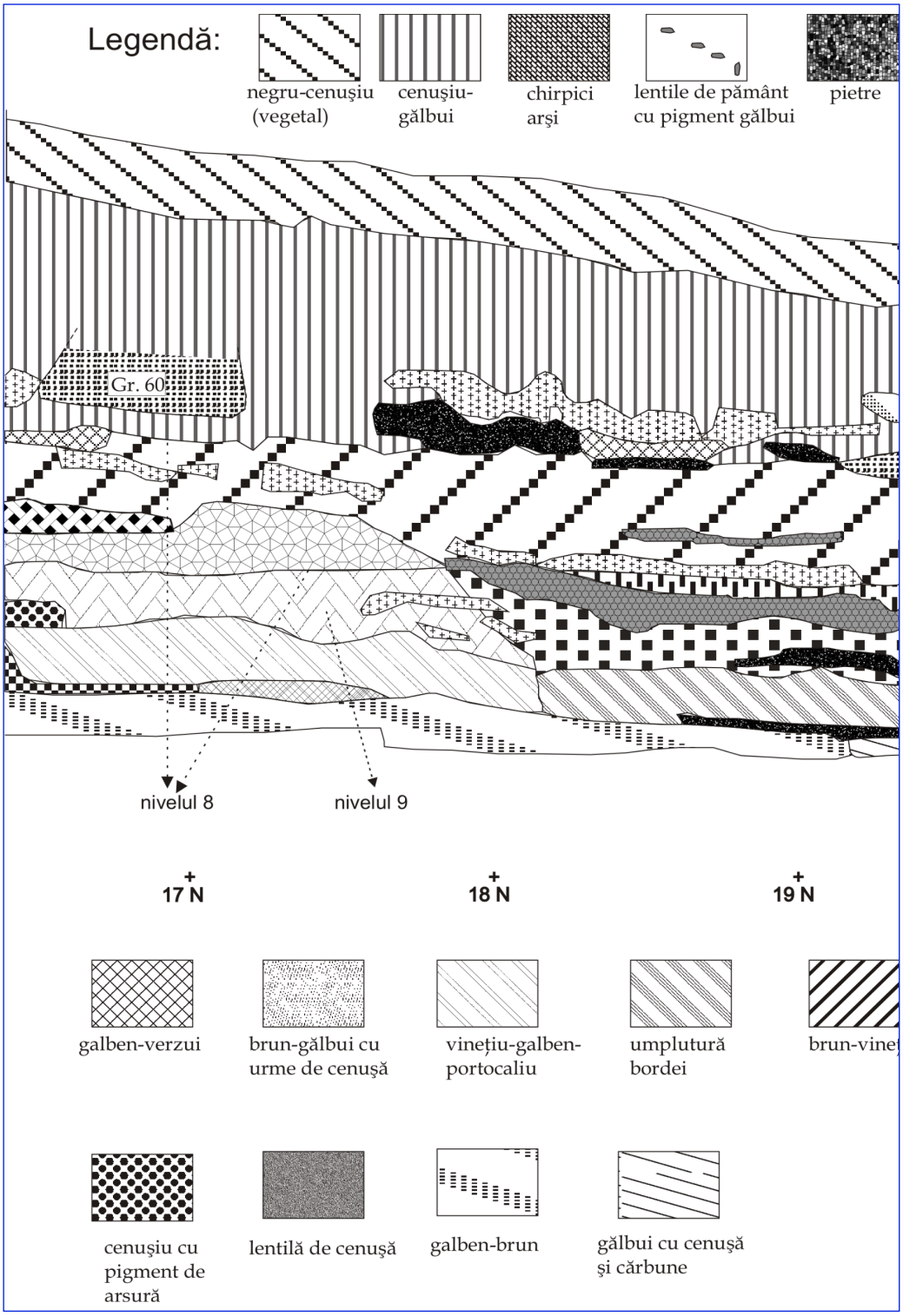

Fig. 5. Profil martor vest segment stânga S. I N.

prima, descoperită în S. Ia, c. 11N, lucrată din bronz, cu resort bilateral şi piciorul prevăzut cu un disc dinţat, este fragmentară şi puternic corodată (Fig. 18); cea de a doua fibulă, confecţionată din fier, parţial reconstituibilă, a fost găsită în S. Ic, c. 18N (Fig. 22). După opinia autorilor săpăturii, atât descoperirile din *stratul portocaliu*, cât şi cele din *stratul brun-vineţiu* aparţin primului nivel getic (nivelul 10). Vetrele amenajate din c. 20N şi c. 23N reprezintă, împreună cu locuinţa din c. 11N-14N şi cu **Gr. 92**, primele amenajări mai durabile ale locuirii getice. Frecvenţa relativ mare a fragmentelor ceramice hallstattiene se datorează deranjării stratului brun-vineţiu de către geţii care au reluat locuirea în cuprinsul aşezării. Diferenţa cronologică dintre nivelurile 10 şi 9 nu poate fi prea mare, ambele aparţinând începutului locuirii getice.

Nivelul 8 este în schimb mult mai bine documentat, pe toată lungimea săpăturii din S. I. În plus, el a oferit câteva elemente foarte importante pentru datare.

Gr. 72 (descoperită în 1999, în c. 13N). *Inventar:* numeroase oase provenite de la animale de talie mare, sparte sau tăiate (astragale de viţel); oase de animale de talie medie (oaie, porc, fragmente de craniu), oase de peşte (ştiucă) şi cărbune. *Inventarul ceramic*: fragmente de amfore de Heracleea Pontica,

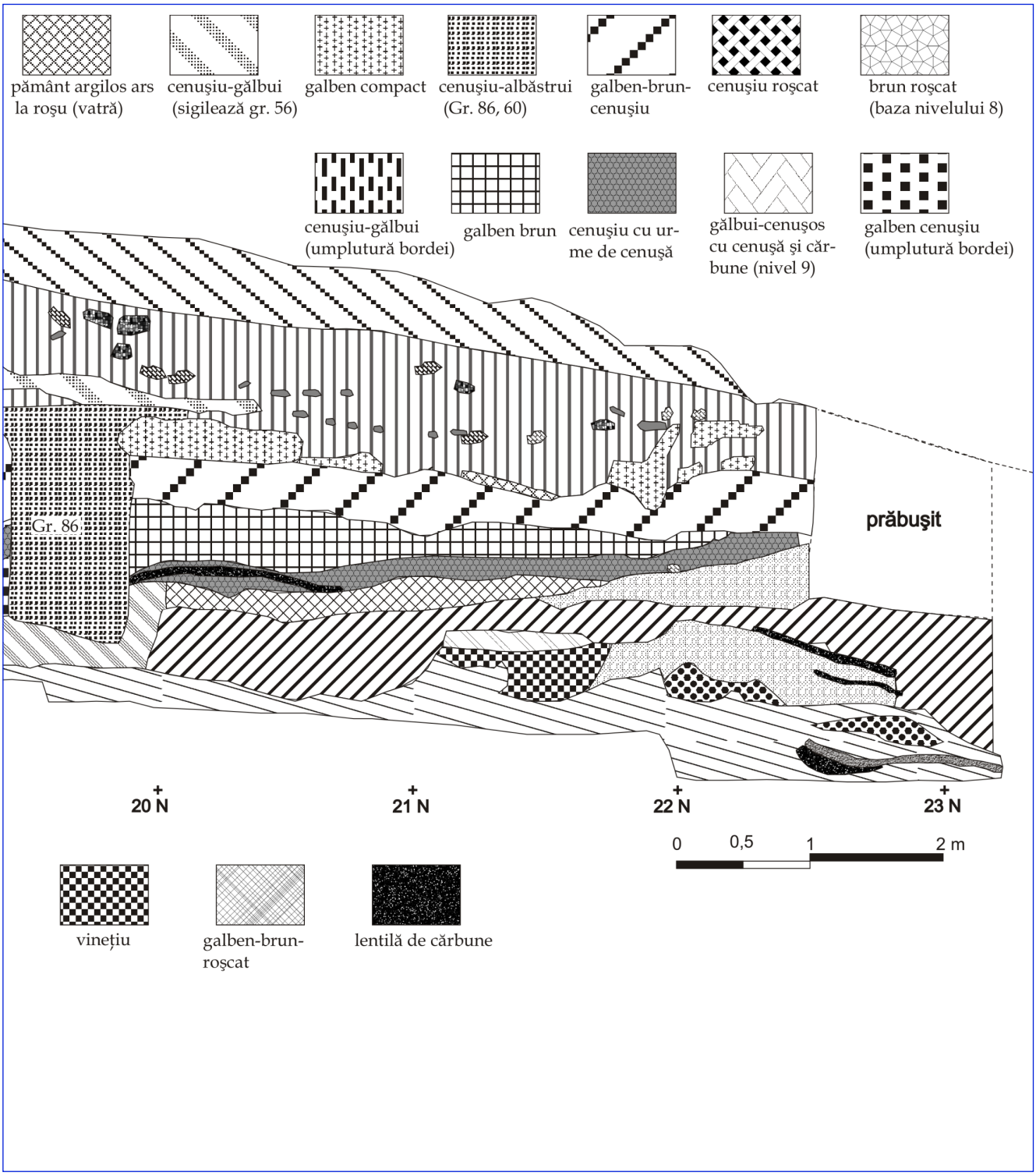

Fig. 5. profil martor vest, segment dreapta S. I N.

Sinope (toartă ştampilată, aparţinând astynomului *Demetrios 3 Heroxenou*, datată la sfârşitul grupei IVc (după Conovici 1998), străchini şi vase hallstattiene.

Un *cuptor* (cercetat în 1999 şi 2000) cu vatra aşezată pe un strat de pietre, deasupra unei depuneri de lut galben, adus special pentru amenajarea instalaţiei. Gura cuptorului era orientată spre nord, unde era tăiată de **Gr. 75** (probabil din nivelul 5). Înspre sud, peretele cuptorului era secţionat de **Gr. 76.** Spre nord şi est, cuptorul era înconjurat de o suprafaţă aproximativ rectangulară (l=cca. 3 m) cu resturi de lipitură arsă şi nearsă, numeroase pietre, cenuşă. Ele delimitează, probabil, o locuinţă de suprafaţă sau mai curând un spaţiu liber (pavat parţial spre nord şi est).

Gr. 76. *Inventar:* ceramică lucrată cu mâna, getică şi hallstattiană, fragmente de amfore de Sinope şi Rhodos, cenuşă, cărbune, lipitură de perete cu urme de nuiele şi un fragment mare de vatră, provenită probabil din dezafectarea cuptorului. În marginea de vest a gropii s-au găsit două funduri de vase de mari dimensiuni, lucrate cu mâna, lustruite la interior şi exterior. Aproximativ jumătate din groapă era acoperită cu un strat de lut galben dens, posibil un strat de nivelare sau resturi de lipitură nearsă, aparţinând nivelului 7. Nu este exlcus ca această groapă să aparţină tot nivelului 8, dintr-un moment

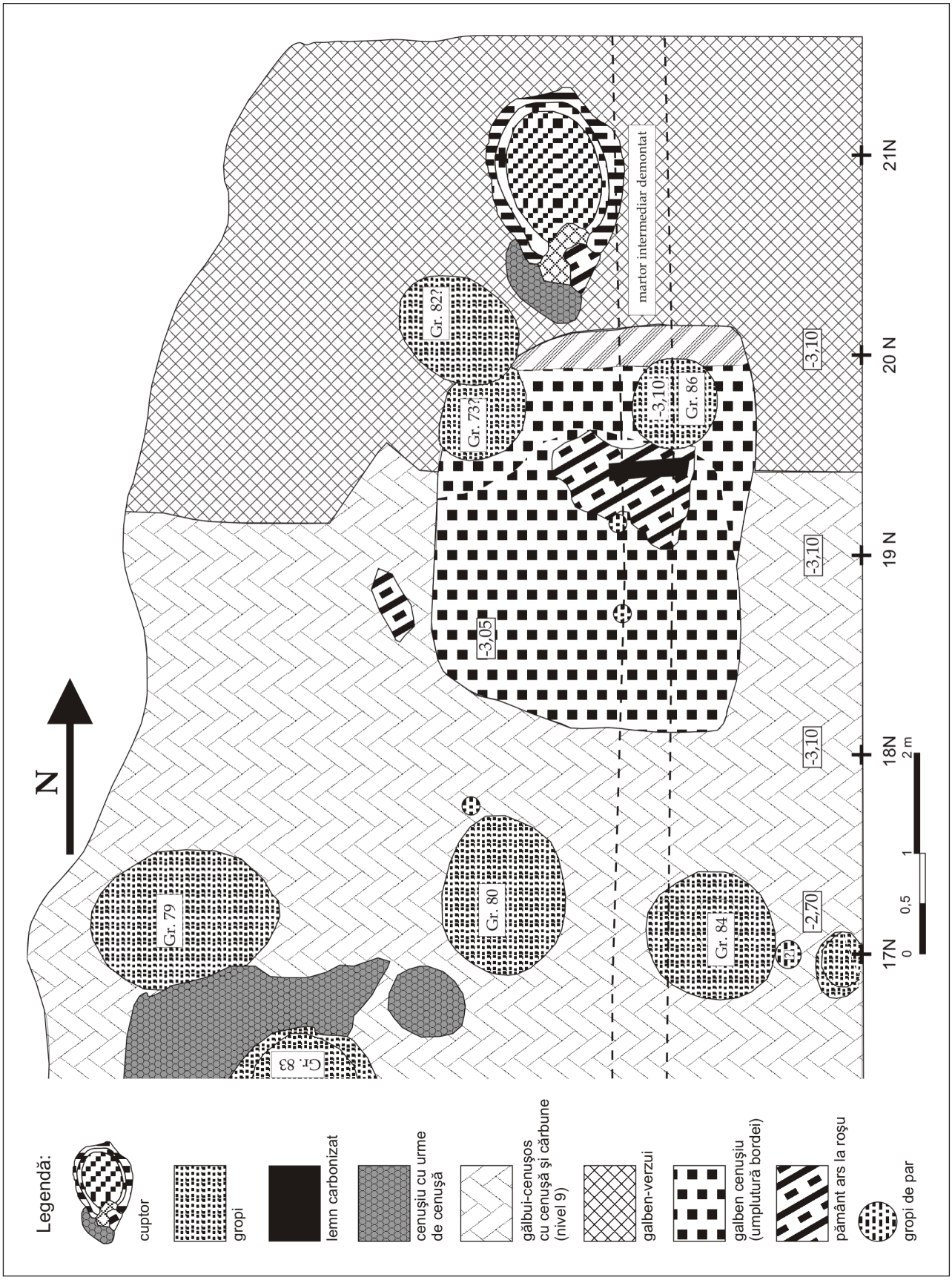

Fig. 6. Plan nivel 8.

ulterior dezafectării cuptorului.

Gr. 79, identificată în apropierea râpei, în c. 17N-18N, ar putea aparţine unei faze de refacere a nivelului 8. *Inventar:* fragmente de amfore (printre care un picior amforă de Heracleea Pontica), cană cu toartă cu proeminenţe şi impresiuni, un vârf de săgeată de bronz de tip scitic, o aplică semicirculară, obiect de fier şi mărgele de mici dimensiuni, din sticlă, lipite prin oxidare.

În 1999 în această zonă s-au găsit numeroase fragmente ceramice provenite de la mai multe vase: *askoi* pictaţi, *vas cu o toartă*, *lagynos,* fragment de

Fig. 7.

cană cu incizie pe gât, în formă de „H" şi fragmente de *lupă de fier*.

Gr. 80, de formă cilindrică-ovală, cu adâncimea de 1,07 m, a apărut în S. Ib, c. 18N. *Inventar*: fragmente ceramice, oase de animale, pământ brun-negricios, cărbune şi cenuşă. În apropiere, spre nord, a putut fi delimitată o groapă de par, iar spre sud-vest o lentilă de cenuşă care suprapunea o albiere de dimensiuni mari, cu cenuşă, lut galben şi cărbune.

Gr. 81, a apărut în malul estic al săpăturii, în S. Ia, c. 14N-15N. A fost cercetată parţial. *Inventar:* oase de peşte, fragmente ceramice lucrate cu mâna, cărbune şi cenuşă.

Gr. 83, cercetată în S. Ic, c. 17N, de formă tronconică avea adâncimea de cca. 0,40 m de la nivelul de săpare. *Inventar:* cană lucrată cu mâna, întreagă, fragmente de vase lucrate cu mâna (vas clopot, castron, fragmente dintr-un castron lustruit, cu buza faţetată), cenuşă, fragmente de boltă de cuptor, fragmente de calotă de vatră sau lipitură arsă şi o fusaiolă discoidală.

Gr. 84, din S. Ia, c. 17N-18N, de formă tronconică intra parţial sub podeaua clădirii cu altar din nivelul 7. *Inventar:* strachină lucrată cu mâna, aproape întreagă, cu buza îngustă şi apucători, alte fragmente ceramice getice, fragmente de amfore de Sinope şi Heracleea Pontica, *femur uman* şi oase de animale.

În c. 19N-20N a fost cercetată o zonă cu dărâmătură arsă care acoperea o locuinţă semiadâncită. Zona amintită conţinea mult material arheologic: lipitură arsă, pietre, oase de animale şi numeroase fragmente ceramice locale şi greceşti, care nu se întregeau cu cele găsite în umplutura locuinţei. Dărâmătura era orientată aproximativ NE-SV, pe o lungime de circa 3 m şi cu lăţimea de circa 0,75 m. De acelaşi complex s-ar putea lega şi **Gr. 86**, de formă albiată, apărută în S. Ib, c. 20N. În partea superioară s-a descoperit ceramică fragmentară şi o ceaşcă întregibilă, oase de animale de talie mică şi de peşte, cărbune, cenuşă, lipitură arsă. Fragmentele ceramice provin de la amfore de Sinope şi Heracleea Pontica, vase borcan, două ceşti etc. O parte a gropii se afla pe o depunere cu pământ gălbui dens, aparent scurs dinspre sud şi care ar putea avea legătură cu dărâmăturile care acopereau bordeiul. Partea inferioară a gropii ar putea fi legată eventual de locuinţa din nivelul 8.

Deosebit de interesantă este locuinţa semiadâncită apărută în S. Ia-b, c. 19N-20N (Fig. 7). Ea era de formă aproape pătrată, cu latura de cca. 3 m şi se adâncea cu cca. 0,30 m. Umplutura locuinţei conţinea la partea superioară multă cenuşă şi lemn carbonizat, iar spre bază o cantitate foarte mare de fragmente ceramice, oase de animale şi alte materiale arheologice. Pe fundul ei se afla un strat gros de lemn carbonizat *in situ*, ceea ce a dus la arderea secundară a celorlalte resturi arheologice. În partea de nord era ars şi pământul de sub lemne, căpătând o culoare roşie. Aproximativ în centrul locuinţei a fost evidenţiată o groapă de par. Colţul de nord-vest al acestei construcţii a fost descoperit în 1999 şi a fost interpretat ca o groapă (**Gr. 73**). Nu au fost identificate resturi din podea. Din umplutura locuinţei au fost recuperate: şase amfore fragmentare de Heracleea Pontica cu ştampile şi una neştampilată, o amforă de Cnidos, câteva fragmente dintr-o amforă de Rhodos şi una de Sinope, un fragment de amforă de tipul Sinope cu *dipinto*; ceramică lucrată cu mâna, (vas mare decorat cu brâu alveolat în ghirlandă, vas borcan cu buton şi brâu alveolat, cană cu toartă supraînălţată şi proeminenţe, fund de vas de provizii lustruit; fragmente de buză de vas cu toartă şi proeminenţe); ceramică lucrată la roată, locală și de import (strachină

cu fund inelar şi buza profilată, fragmente de *askoi*, *lagynos*, fish-plate); alte descoperiri: seceră (cosor?) de fier corodată, verigă din bronz; un fragment de buză de vas din sticlă (bol bitronconic?); fibulă de fier de schemă La Tène, întregibilă (Fig. 17); cinci fusaiole. Mai trebuie menţionate şi alte două ştampile amforice: una de Thasos, cu numele magistratului *Aischrion II* şi una de Sinope cu numele astynomului *Metrodoros I Aristagorou*. Ambele se datează destul de strâns, între cca. 265-255 a. Chr. Acest inventar deosebit de bogat oferă o asociere semnificativă de amfore ştampilate, ceramică locală, elenistică şi două fibule de schemă La Tène. A doua fibulă (Fig. 21) a fost descoperită în S. Ib, c. 18N, în marginea bordeiului, potrivit autorilor, ar putea aparţine şi nivelului 9. Poziţia stratigrafică a fibulei nu este asigurată. Studierea materialului arheologic provenit din complex (amfore şi fibula de schemă La Tène) poate servi în continuare ca reper cronologic pentru datarea altor complexe contemporane.

Peretele de nord al locuinţei era tăiat de **Gr. 86,** care aparţinea nivelului 7.

La cca. 1 m spre nord de locuinţă a fost cercetat un cuptor, cu gura orientată spre sud, având vatra amenajată pe un strat de pietre. Semnalăm faptul că acest cuptor se afla din punct de vedere stratigrafic sub un alt cuptor, aparţinând nivelurilor 5 sau 6 şi care era, la rândul său, secţionat parţial de o groapă din nivelul 3 (**Gr. 59**).

Satu Nou – „Valea lui Voicu”
Ştampile amforice din nivelurile 7 – 9 şi din bordeiul aflat în S. Ia – b, c. 19N – 20N

HERACLEEA PONTICA

1. Ἀριστο
κράτε[ος]

Ştampilă englifică pe gât, imprimată parţial. Al doilea şi al treilea sfert al sec. III a. Chr.

S. Ia; c. 2; bordei, nivelul 7. Nr. inv. 37817.

2. Ἀριστο
κράτεος

S. Ia; c. 4; -4,30 m, nivelul 7-8. Nr. inv. 37469. Conovici, Irimia 1991, p. 141, cat. 22, fig. 1/20.

3. Ἀριστο
[κρ]άτεος

Gât fragmentar, ştampilă englifică, pe gât, aplicată vertical (4x1,3 cm), imprimată incomplet. Mai jos, pe gât, în apropierea rădăcinii torţii, *dipinto* cu vopsea roşie: A, Λ sau K. Literele rândului superior sunt mai mari decât ale celui inferior. Pe toartă, se păstrează un rest de ştampilă englifică cu cadru: H [...].

S. Ib; c. 19N; spre fundul bordeiului, nivelul 8. Nr. inv. 43331 (Fig. 8).

Fig. 8.

4. Ἀριστο
κράτεο[ς]

Gât fragmentar, ştampilă englifică, fără cadru, aplicată vertical pe gât, pe două rânduri (2,8x1,7 cm). Urme de vosea roşie, *dipinto* sub forma a două linii paralele verticale (una mai scurtă), una aplicată sub buză, în dreapta ştampilei, cealaltă între buză şi toartă. *S. Ib*; c. 16N; nivelul 7-8. Nr. inv. 43324 (Fig. 9).

Fig. 9.

5. [Ἀρισ]το
[κ]ράτεος

Ştampilă în relief cu cadru, pe gât.

S. Ic; c. 22N; nivelul 8-9. În stratul brun-cenuşos de deasupra solului viu. Nr. inv. 43160.

6. Ἀ[ρι]στο
κράτης

Amforă fragmentară, parţial întregită, lipsă piciorul. Dimensiuni: h=48 cm; d. max=24 cm; h. gât=19 cm; d. buză=7,8-9,8 cm; d. torţi=4,5x2,8 cm. Ştampilă englifică, aplicată vertical pe gât (3,3x1,4 cm).

S. *Ib*; c. 19 N; bordei, nivelul 8. Nr. inv. 43334 (Fig. 10).

7. [Ἀρ]ιστο
[κρά]τεος

Ştampilă englifică pe toartă. S-a găsit într-o groapă de par căptuşită cu pietre şi fragmente de

Fig. 10.

amfore. *S. Ia*; c. 15N; nivelul 7-8. Nr. inv. 43167.

Producătorul Aristokrates este bine reprezentat în zona vest-pontică, cu ştampile aplicate atât pe gât, cât şi pe una dintre torţi, englific sau în relief (vezi Conovici, Lungu, 2007, p. 38, cat. 1, cu referiri la răspândirea producătorului Aristokrates în regiunea amintită şi bibliografia). La Satu Nou – „Valea lui Voicu", au apărut până acum numai variante cu numele producătorului scris pe două rânduri, ceea ce corespunde grupei a IV-a a amforelor heracleene. Pentru datarea mai târzie, cel puţin până în al treilea sfert al sec. III a. Chr., a amforelor heracleene cu nume de producător, indiferent de grupa tipologică din care fac parte, la Conovici, Irimia 1991, p. 140-141, cat. 3-22. O încercare de periodizare a amforelor cu ştampila Aristokrates la Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1986, p. 41-42, cat. 21, 22, 29, pl. 48/4 şi bibliografia; Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 140 şi notele 123-130 cu bibliografia mai nouă; cat. S 6-47. Cele 42 de exemplare cu acest nume descoperite la Albeşti ca şi numeroasele descoperiri din Dobrogea şi de pe litoralul bulgar, în patru variante de scriere, au permis autorilor amintiţi să formuleze ipoteza existenţei a cel puţin doi sau chiar trei omonimi, respectiv a unei tradiţii familiale preluate de generaţii succesive, sau a mai multor ateliere ale aceluiaşi producător – fapt mai puţin probabil (opinie diferită la Conovici, Irimia 1991, 140-141, care consideră că este vorba de un singur fabricant cu o activitate îndelungată). Modificările apărute în forma şi grafia ştampilelor aceloraşi fabricanţi s-ar datora (tot după Conovici, Irimia, *loc. cit.*), alternanţei gravorilor care au lucrat simultan pentru mai mulţi fabricanţi. Activitatea lui Ἀριστοκράτης se încadrează în al doilea şi al treilea sfert al sec. III a. Chr. (cf. şi Conovici, Irimia, *loc. cit.* cu bibliografia). Contextul arheologic de la „Valea lui Voicu" nu permite datarea variantelor cu Σ unghiular, la sfârşitul sec. IV a. Chr., ci doar mai târziu. În schimb, la Albeşti, disproporţia între numărul ştampilelor cu sigma barat (35) faţă de cele cu sigma lunar (5) a condus la ipoteza existenţei mai multor omonimi, a căror activitate, începută la sfârşitul sec. IV a. Chr., pare să fi continuat şi în al treilea sfert al sec. III a. Chr. (Buzoianu, Bărbulescu 2008, 141). Contextul stratigrafic de la Satu Nou – „Valea lui Voicu" confirmă, pe de altă parte aserţiunea autorilor cercetărilor de la Albeşti privind contemporaneitatea dintre perioadele de activitate ale producătorilor Ἀριστοκράτης, Νικόστρατος şi Φιλότιμος (Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 142). După noua cronologie a amforelor ştampilate de Heracleea Pontica propusă de Katz 2003, p. 261-278, toate ştampilele de amfore de tipul Heracleea Pontica de la Satu Nou – „Valea lui Voicu" (inclusiv a producătorului amintit), aparţin perioadei III LFG (Late Fabricant Group), de la sfârşitul sec. IV- până la cca. 275 a. Chr.

8. Ἡρα (-)
Ştampilă englifică pe gât; numele este abreviat.
S. Ib; c. 11N; nivelul 8-9. Nr. inv. 43169.

Brashinskii 1980, cat. 485; Gramatopol, Poenaru Bordea 1969, cat. 826; Mirčev, Tončeva, Dimitrov 1963, cat. 13-14, pl. II/1-2 (întregire) Ἡρα[κλείδης]; Conovici, Irimia 1991, cat. 27-28; Buzoianu, Băr-bulescu 2008, p. 143, cat. S 143-147; cele două autoare consideră că ştampilele de acest tip, cu numele în formă prescurtată sau cu litere disparate (grupa V Brashinskii 1980), între care se înregistrează mai multe exemplare Ἡρα (...), prezente şi la Satu Nou – „Valea lui Voicu", asigură o datare a lor în sec. III a. Chr. Pentru ştampilele englifice HRA (...) şi datarea lor la sfârşitul sec. IV sau în limita sec. IV-III a. Chr., vezi Monachov 1999, p. 446.

9. Ἡρακλ
έον[τος]
Ştampilă englifică pe gât, imprimată incomplet; descoperită în stratul cenuşos cu cărbune.
S. Ib; c. 23N; nivelul 8 (?). Nr. inv. 43325.

10. Ἡρακλ
έοντος
Ştampilă în relief, cu cadru şi linie la mijloc. Este aplicată pe gâtul amforei. Sigma lunar.
S. Ib; c. 4N; -5,50-5,70 m; nivelul 8. Nr. inv. 37827.

11. [Ἡρ]ακλέ
οντος
Se păstrează partea superioară a amforei. Ştampilă în relief aplicată oblic pe gât, cu cadru rectangular şi bară la mijloc; (2x1,6 cm); ştampilă ştearsă, Σ lunar.
S. Ib; c. 19 N; nivelul 8. Nr. inv. 43163 (Fig. 11).

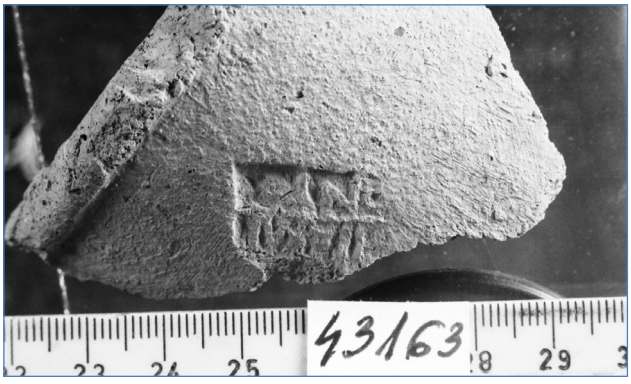

Fig. 11.

Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1986, p. 33-60 şi cat. 34-35, pl. I/32, II/35; Gramatopol, Poenaru 1969, cat. 825, unde numele apare într-o ştampilă fără linie între cele două rânduri; Mirčev 1958, cat 289, pl. XXXVII/4 (dată cu centru de producţie necunoscut); Conovici, Irimia 1991, p. 142, cat. 29-31; Buzoianu, Bărbulescu 2008, cat. S 62-63.

12. Μένη(ς)

Gât de amforă cu ştampilă englifică, cordiformă imprimată vertical (2,5x1,8 cm). Scriere retrogradă. Se poate reconstitui parţial partea superioară a amforei.

S. Ib; c. 20 N; la fundul bordeiului; nivelul 8. Nr. inv. 44693.

Nume frecvent atât în sudul Dobrogei, inclusiv pe litoralul bulgar, ca şi în interiorul regiunii. Canarache 1957, cat. 472; Gramatopol, Poenaru Bordea 1968, p. 59, cat. 80; Gramatopol, Poenaru Bordea 1969, cat. 834-838; Mirčev 1958, cat. 260; Irimia 1973, p. 33, nr. 10-11; Muşeţeanu, Conovici, Anastasiu 1978, p. 175; Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1968, p. 42 şi cat. 39-41, cu bibliografia; Conovici, Irimia 1991, p. 142, nr. 34-35; Katz 2003, p. 277, nr. 21, perioada LFG, de la sfârşitul sec. IV-până în primul sfert al sec. III a. Chr.; Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 141-142, cat. S 65-69; o ştampilă a producătorului Μένης s-a descoperit împreună cu o alta rhodiană (a eponimului Ἀγέστρατος).

13. Μένη(ς)

Ştampilă englifică aplicată pe gât. Descoperită în stratul brun-cenuşos de deasupra solului viu.

S. Ic; c. 22N, nivelul 10-9. Nr. inv. 43159.

Gramatopol, Poenaru 1969, cat. 834-838; Conovici, Irimia 1991, cat. 32, fig. 2/32; Katz 2003, p. 277, cat. 21; Buzoianu, Bărbulescu 2008, cat. S 65-69.

14. Σενι
ῶνος

Ştampilă englifică aplicată pe gâtul amforei (2x1,6 cm), N retrograd, ω inversat.

S. Ia, b; c. 19-20 N; nivelul 7, deasupra bordeiului. Nr. inv. 43328 (Fig. 12).

Fig. 12.

15. Σενι
ῶνος

Ştampilă englifică aplicată pe gâtul amforei (3x1,5 cm), N retrograd, ω inversat.

S. Ic-d; c. 20-21 N; nivelul 8-7; Nr. inv. 43326 (Fig. 13).

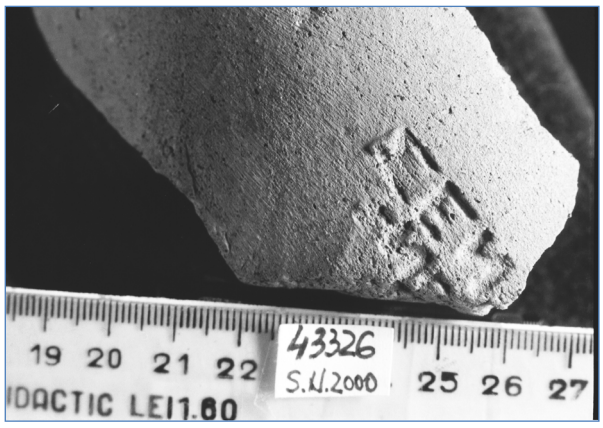

Fig. 13.

16. Σωκρά
τεος

Ştampilă în relief, cu cadru, aplicată pe toartă, litere mici. Prima jumătate a sec. III a. Chr.

S. Ia; c. 1; -4,55 m; nivelul 7-8. Nr. inv. 37478.

Mirčev 1958, cat. 214, pl. 24/2, cat. 264; Gramatopol, Poenaru 1969, variantă, cat. 862; Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1986, cat. 54-55; Conovici, Irimia 1991, p. 143, cat. 49, fig. 2/49; Katz 2003, p. 277, cat. 29; Buzoianu, Bărbulescu 2008, cat. S 92-93.

SINOPE

17. [ἀστυνόμου] cap cu coroană, stânga
[Δημή]τρίου
[Αγαθ]ων

S. Ib; c. 11N, nivel 9-8. Nr. inv. 41173.

Gramatopol, Poenaru 1969, cat. 425-433 cu alţi producători; Conovici 1998, p. 39, 96, cat. 248-250, cu bibliografie. Garlan 2004, p. 173-174, cat. 282-289, Demetrios 3 (Heroxenou), Demetrios 3 Heroxenou+Agathon, cu simbolul amintit, aparţine subgrupei IVc. Potrivit lui Conovici 1989, p. 29-44, grupa a IV-a cuprinde 22-23 ani şi se datează între cca. 282-260 a. Chr., magistratul în discuţie fiind al 15-lea în lista cronologică a astynomilor din grupă. Garlan 2004, p. 173-174, cat. 282-289, subgrupa VB.

18. ἀστυνομου
Ἰκεσίου τοῦ
Βαχχίου proră
Ἡρακλείδης

S. Ia; c. 3; -4,45 m; nivel 7-8. Nr. inv. 37419.

Conovici, Irimia, 1991, p. 148, cat. 108, fig. 6/107; Conovici 1998, subgrupa Vb şi cat. 414-419, Ἰκέσίος 3 Βακχίου (proră), cu diferiţi producători şi bibliografia.

19. άστυνόμου Nike în bigă, dreapta
Καλλισθένον
τοῦ Ἑστιαίου
Τέβης
Simbolul este plasat în cartuş distinct.
S. Ia, c. 6, nivel 8. Nr. inv. 37795.
Conovici, 1998, p. 48, 110, cat. 340-342, cu alt producător şi acelaşi simbol. Kallisthenes 2 Hestiaiou+Tebes II, cu simbolul Nike în bigă, subgrupa Va; Garlan 2004, p. 186, cat. 335, pl. XXXIII, subgrupa VIA. Pentru producătorul Tebes II, Garlan 2004, p. 74, F 69.

20. [άστυνόμου] Nike în bigă
[Καλλισθένου]
[τοῦ Εστιαίου]
[.....]
Întregire după simbol, ştampilă ştearsă. *S. Ia*, c. 3-6; nivel 8. Nr. inv. 37790.
Conovici 1998, p. 48, subgrupa Va; Garlan 2004, p. 184-186, cat. 329-336, subgrupa VIA.

21. Κεφαλίων cap masculin, stânga
Διονυσοδώρου
Ştampilă dublu imprimată.
S. Ia; c. 3; -4,45 m; nivel 7-8. Nr. inventar 37420. Ştampilă de producător.
Canarache 1957, cat. 390; Conovici, Irimia 1991, p. 146, cat. 80, fig. 4/80; Conovici 1998, cat. 362, 364, unde se apreciază că producătorul este mai bine cunoscut în grupa a IV-a; Garlan 2004, p. 61-62, F 30, grupa V-VI ?.

22. άστυνόμου
Πόσιος. Κτήσων
Punct. Ciorchine.
În strat galben, dens. *S. Ib*; c. 12N; nivel 9-8; Nr. inventar 41178.
Sztetyllo 1983, p. 159, cat. 271. Posis 2...+Kteson, cu simbolul amintit, la Conovici 1998, p. 83 şi cat. 343-346, subgrupa Va; Garlan 2004, p. 186, cat. 337, pentru Posis 2 Daiskou, subgrupa VI A.

23. [άστυνόμου]
[Μητ]ροδώρου kantharos, dreapta
του Ἀρισταγό[ρου]
[Αρ]ιστῶν
S. Ic; c. 4, nivel 8. Nr. inv. 37798.
Magistratul Metrodoros 1 Aristagorou cu producătorul Ariston şi simbolul kantharos, subgrupa Va la Conovici 1998, p. 41, 48 şi cat. 347-351, respectiv subgrupa VIA la Garlan 2004, p. 187, cat. 341, cu alt producător.

24. άστυνόμου
Μητροδώρου kantharos, dreapta sus
τοῦ Ἀρισταγόρου
[Μέν?]ον
Toartă cu ştampilă dreptunghiulară, pe patru rânduri (5x2,6 cm).
S. Ia; c. 20N; nivelul 8, în bordei. Nr. inv. 43333 (Fig. 14).
Pentru poziţia cronologică a lui Metrodoros I Aristagorou, Conovici, 1998, cap. I, p. 41 şi pentru argumentele arheologice Conovici, Irimia, 1991, p. 171-172, Addenda; Conovici 1998, p. 48, subgrupa Va şi cat. 347-351, cu bibliografia; Garlan 2004, p. 187, nr. 340-341, subgrupa VI A în tipologia sa. Ştampilele cu acest astynom se datează destul de strâns, între cca. 265-255 a. Chr.

Fig. 14.

25. άστυνόμου kantharos, dreapta, sus
Μητροδώρου
τοῦ Ἀρισταγόρου
Ποσίδειος
S. Ib; c. 4; nivelul 8. Nr. inv. 37804.
Garlan 2004, p. 187, cat. 341, pl. XXXIX cu bibliografia. Magistratul amintit cu producătorul Posideios şi simbolul în cauză, subgrupa VIA în tipologia sa.

26. άστυνόμ[ο](υ) Artemis cu două torţe
Φαινίπ(π)ου
Κτήσ[ω](ν)
Sigma lunar.
S. Id; c. 16N; nivel 8. Nr. inv. 43319.
Conovici 1998, p. 48, 112, cat. 352-353, pl. XXV cu bibliografia; subgrupa Va.

27. [άστυ]ν[ό]μου Φ[αιν]ί(π) Artemis cu două torţe, dreapta
[που] τῦ Πασίχά
[ρου] Μενίσκος
Simbol inversat. S. Ic; c. 5; nivel 8. Nr. inv. 37799.
Gramatopol, Poenaru 1969, cat. 341; Conovici 1998, *loc. cit*. Magistratul Phainippos 1 Pasicharou, probabil fiul lui Pasichares Phainippou din grupa III, face parte din subgrupa Va din cauza legendei de tip vechi. Garlan 2004, p. 187, cat. 342, subgrupa VI A; Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 150, 290, cat. S 212, pl. XV. Autoarele atribuie magistratul în cauză subgrupei VI A, datorită adoptării cronologiei Garlan 2004, în care grupa Va Conovici coincide din punct de vedere al conţinutului, cu grupa VIA Garlan.

28. [άστ]υνό[μου]
Φαινίππ(ου) simbol şters
τοῦ Πασιχ[άρου]
Ἀπατού[ριος]
S. Ia; c. 3N; -4,60 m; nivel 8. Nr. inv. 36530.
Conovici, Irimia 1991, p. 145, cat. 67, fig. 3/67, cu bibliografia; Conovici 1998, p. 112, cat. 352-353, subgrupa Va; Garlan 2004, p. 187, cat. 342, subgrupa VIA.

29. [άστυνόμου Φαινί](π)[π]ου τõυ
Πασίχά[ρου] Μενίσκος Artemis cu două torţe, dreapta
Simbol inversat.
S. Ib; c. 6; nivel 8. Nr. inv. 37797.

30. [άστυνόμου]
Φαινίππου
τοῦ Πασίχάρου
Π[ρῶτος] Artemis cu două torţe, dreapta jos
S. Id; c. 20N; nivel 8-7. Nr. inv. 43321.

31. άστυνόμου Χορη- Nike în cvadrigă, dreapta
γίωνος το-
ũ Λεωμέδ-
οντος Ἑρμων.
S. Ib; c. 20N; nivelul 8-7. Nr. inv. 41176.
Pridik 1917, p. 80, cat. 380; Conovici 1998, p. 48, 117-118, cat. 385, cu discuţia asupra magistratului, subgrupa Vb; Garlan 2004, p. 188, cat. 343, subgrupa VI B, unde Χορηγίων Λεωμέδοντος este plasat la începutul subgrupei şi nu al patrulea, ca la Conovici, *loc. cit.*

32. Nike în cvadrigă, Χορη[γίωνος]
stânga. του Λεωμέ[δον]-
τος ἀστυν[όμ]
ου Ευνίκ[ος?]
S. Ib; c. 24N, nivelul 8-9, în stratul cenuşos ce intră în solul galben. C pătrat. Nr. inv. 37166.
Conovici 1998, p. 48, 117-120, cat. 384-399, subgrupa Vb. Garlan 2004, p. 188, cat. 344, subgrupa VI B unde consideră că producătorul şi-a desfăşurat activitatea de la începutul subgrupei VI A şi a încheiat-o la începutul subgrupei VI C2.

33. άστυ[νόμου]
Ἀππολλ[οδώρου] τοῦ
Διονυ[σίου]
Nu are simbol, sigma lunar.
S. Ib; c. 5; nivel 8. Nr. inv. 37794.
Gramatopol, Poenaru 199, cat. 525-528; Conovici 1998, p. 48, cat 355-362, cu bibliografia. Magistratul Apollodoros 3 Dionisiou este plasat la începutul subgrupei Vb. Garlan 2004, p. 191, cat. 356-357, subgrupa VI B; Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 291-292, cat. S 227-229, subgrupa VI B (urmând pe Garlan 2004).

34. [άστυ]νόμοῦν?] τος
[Ἀπο]λλοδώρου [τοῦ]
Διονυσίου
S. *Ia-b*; c. 24-25N; în stratul brun-cenuşos de deasupra solului viu; nivel 8-9. Nr. inv. 45159.

35. άστυνόμου
ʼΑπολλ[οδω]ρου
του Διονυσ[ίου]
Toartă cu ştampilă dreptunghiulară, pe trei rânduri (5x2 cm). Un omicron este gravat sub primul lambda din rândul doi. Nu prezintă simbolul specific (capul lui Heracles).
S. Ib; c. 19N; nivel 7. Nr. inv. 43320 (Fig. 15).

36. Κλεαίνετος cap Herakles, dreapta

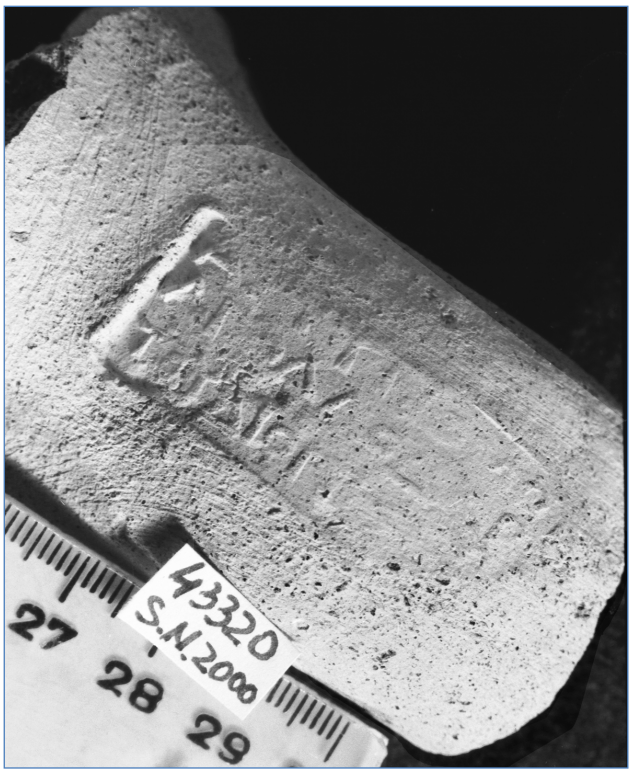

Fig. 15.

Νουμηνίου
S. Ib; c. 17N; nivel 8-7. Nr. inv. 41179.
Pridik 1917, p. 83, cat. 444. Ştampilă a producătorului Kleainetos II pentru astynomul Ἀπολλόδωρος 3 Διονυσίου. Vezi Garlan 2004, p. 192, cat. 361 şi p. 60, F. 27 cu bibliografia. Kleainetos II a activat de la începutul grupei a V-a şi sub mai mulţi astynomi din grupa a VI-a. Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 309, cat. S 461-S 462, pl. XXVII.

37. [Μιτ]ρωβάσ cap Herakles, dreapta
της
S. Ib; c. 17N, nivel 8-7. Nr. inv. 41172.
Conovici 1998, p. 114, cat. 365. Ştampilă de producător. Asociat cu Ἀπολλόδωρος 3 Διονυσίου.

38. [άστυνόμου?]
[.....]
[-]ο[.....]
Κε[.....]
S. Ic; c. 18N, din stratul vineţiu; nivel 9. Nr. inv.

Tabel 1. *apud* Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 156. Eponimul Ἐπιχάρμος este datat imediat după Λύσανδρος; cf. Cankardas Senol, Kaan Senol, Döger 2004, p. 358, pl. 16.

Perioada	Grace şi Empereur	Finkielsztejn 2001	Jöhrens 2001
Ia	sfârşitul sec. IV-cca 280 a. Chr.	cca 304-271 a. Chr.	sfârşitul sec. IV-începul sec. III a. Chr (ante Koroni)
Ib	279-270 a. Chr.	270-247 a. Chr.	280-270 a. Chr.
Ic	269-240 a. Chr.	246-235 a. Chr.	269-256 a. Chr.
Id	-	-	255-241 a. Chr
IIa	239-225 a. Chr.	234-220 a. Chr.	240-225 a. Chr.
IIb	224-206 (211 Empereur 1990)	219-210 a. Chr.	Prima jumătate a ultimului sfert al sec. III a. Chr.
IIc		209-199 a. Chr.	Trecerea de la perioada II la perioada III

43346. Κέρδων sau Κεφάλιων.

THASOS

39. [Θ]άσιων
Şarpe pe altar; monograma HB
[Aì]σχρίων

Partea superioară, neîntregibilă, a unei amfore. Ştampilă dreptunghiulară, aplicată pe partea superiară a torţii (3,5x2,8 cm). Sigma lunar, monograma HB.

S. Ib; c. 19N; nivelul 8, în bordei. Nr. inv. 43332 (Fig. 16).

Avram 1996, nr. 481, Aischrion II, atelier Molos cu aceeaşi monogramă, însă alt simbol; cat. 477, simbolul este asociat cu Φειδίππος, grupa XV, cca. 266-255 a. Chr; Garlan 2005-2005, gr. IX, cca. 281-273 a. Chr.

Fig. 16

40. Θάσιων
Polonic; vas
Διάγορας
Sigma lunar.
S. Ib; c. 16N; nivel 8. Nr. inv. 43330.

Avram 1996, cat. 482, datat 255 a. Chr; Garlan 2005-2005, gr. X, cca. 272-259 a. Chr. (pentru Διάγορας cca. 263 a. Chr.).

RHODOS

41. [’επ]ί A[ίνησι-]
δάμου
epi→
S. Ia; c. 5; -4,75 m; nivel 8. Nr. inv. 37462.
Grace 1974, cca 269-240 a. Chr.; Conovici, Irimia 1991, p. 160, cat. 252, fig. 12/252, cca 268-260 a. Chr, cu bibliografie; Finkielsztejn 2001, p. 188, tabel 17, începutul perioadei Ic, cca 245 a. Chr.

42.’επὶ Ἐ
πιχά
ρμου
Ştampilă de eponim.
S. Ib; c. 12N; nivel 9-8, în stratul de cenuşă şi pietre. Nr. inv. 43317.
Grace 1974, cca. 269-240 a. Chr.; Finkielsztejn 2001, p. 188, tabel 17, perioada Ib, între cca. 270-247 a. Chr. Consideraţii legate de cronologia ştampilelor rhodiene se întâlnesc la Grace 1952, Empereur-Hesnard 1987; Empereur 1990; Finkielsztejn 2001, Jöhrens 2001, etc. Între aceste propuneri de datare târzie există unele diferenţe importante, atât între perioade cât şi în interiorul intervalului propus pentru fiecare perioadă în parte.

43. ’επὶ ἱερέω
ς Τιμοστ-
ράτου
S. Id; c. 19N, în stratul cu cenuşă; nivelul 8-7. Nr. inv. 43318.
Finkielsztejn 2001, p. 188, tabelul 17, la sfârşitul perioadei Ib, cca 247 a. Chr.

44. [’επ]ί Ἱπποκλ[εῦς]
Floare de rodie
S. Ia; c. 1; -4,45 m; nivelul 7-8. Nr. inv. 37454.
Conovici, Irimia 1991, p. 160, cat. 249, fig. 12/249, cu bibliografia, înainte de 275 a. Chr.; Finkielsztejn 2001, p. 188, tabel 17; perioada Ib, între cca. 262-247 a. Chr.

Tabelul 2. Repere cronologice oferite de ştampile amforice cu datări relative stabilite

Nr. crt	Nr. inv.	Centru	Legenda	Simbol	Grupă cronologică/ perioadă	Datare	Sistemul de datare urmărit	Context arheologic
1	37817	Heracleea Pontica	Ἀριστο κράτε[ος]		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sfârşitul sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ia*; c. 2; bordei, nivel 7.
2	37469	Heracleea Pontica	Ἀριστο κράτεος		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ia*; c. 4; -4,30 m; nivel 7-8.
3	43331	Heracleea Pontica	Ἀριστο [κρ]άτεος		IV IV III LFG	sf. sec. IV- primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 19N; spre fundul bordeiului, nivel 8.
4	43324	Heracleea Pontica	Ἀριστο κράτεο[ς]		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 16N; nivel 7-8.
5	43160	Heracleea Pontica	[Ἀρισ]το [κ]ράτεος		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ic*; c. 22N; nivel 8-9.

6	43334	Heracleea Pontica	Ἀ[ρι]στο κράτης		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 19 N; bordei, nivel 8.
7	43167	Heracleea Pontica	[Ἀρ]ιστο [κρά]τεος		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ia*; c. 15N; nivel 7-8.
8	43169	Heracleea Pontica	Ηρα (...)		grupa V în limitele sec. IV-III a. Chr. sec. III a. Chr.		Brashinskii 1980; Monachov 1999 Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. Ib*; c. 11N; nivel 8-9.
9	43325	Heracleea Pontica	Ἡρακλ έον[τος]		grupa IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 23N; nivel 8 (?)
10	37827	Heracleea Pontica	Ἡρακλ έοντος		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert al sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 4N; -5,50-5,70m; nivel 8.
11	43163	Heracleea Pontica	[Ἡρ]ακλέ οντος		IV IV III LFG	sf. sec. IV-primul sfert al sec. III a. Chr. al doilea şi al treilea sfert sec. III a. Chr. sf. sec. IV-cca. 275 a. Chr.	Brashinskii 1980 Monachov 1999 Conovici, Irimia 1991 Katz 2003	*S. Ib*; c. 19N; nivel 8.
12	44693	Heracleea Pontica	Μένη(ς)		IV LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr.	Brashinskii 1980 Katz 2003	*S. Ib*; c. 20 N; la fundul bordeiului; nivel 8.

13	43159	Heracleea Pontica	Μένη(ς)		IV LFG	sf. sec. IV-primul sfert sec. III a. Chr.	Brashinskii 1980 Katz 2003	*S. Ic*; c. 22N, nivel 10-9.
14	43328	Heracleea Pontica	Σενι ῶνος					*S. Ia, b*; c. 19-20N; nivel 7, deasupra bordeiului.
15	43326	Heracleea Pontica	Σενι ῶνος					*S. Ic-d*; c. 20-21 N; nivel 8-7.
16	37478	Heracleea Pontica	Σωκρά τεος		IV	prima jumătate sec. III a. Chr.	Brashinskii 1980 Conovici, Irimia 1991	*S. Ia*; c. 1; -4,55 m; nivel 7-8.
17	41173	Sinope	[άστυνόμου] [Δημή]τρίου [Αγαθ]ων	cap cu coroană, stânga	subgrupa IVc subgrupa VB		Conovici 1989 Garlan 2004	*S. Ib*; c. 11N; nivel 9-8.
18	37419	Sinope	ἀστυνομου Ἰκεσίου τοῦ Βαχχίου Ἡρακλείδης	proră	subgrupa Vb		Conovici 1998	*S. Ia*; c. 3; -4,45 m; nivel 7-8.
19	37795	Sinope	άστυνόμου Καλλισθένον τοῦ Ἑστιαίου Τέβης	Nike în bigă, dreapta	subgrupa Va subgrupa VIA		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ia*; c. 6; nivel 8.
20	37790	Sinope	[άστυνόμου] [Καλλισθένου] [τοῦ Ἑστιαίου] [.....]	Nike în bigă	subgrupa Va subgrupa VIA		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ia*; c. 3-6; nivel 8.
21	37420	Sinope	Κεφαλίων Διονυσοδώρου	cap masculin, stânga	grupa V-VI?		Garlan 2004	*S. Ia*; c. 3; -4,45 m; nivel 7-8.
22	41178	Sinope	άστυνόμου Πόσιος. Κτήσων	punct. ciorchine	subgrupa Va subgrupa VIA		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ib*; c. 12N; nivel 9-8.
23	37798	Sinope	[άστυνόμου] [Μητ]ροδώρου του Ἀρισταγό[ρου] [Αρ]ιστῶν	kantharos, dreapta	subgrupa Va subgrupa VIA		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ic*; c. 4; nivel 8.
24	43333	Sinope	άστυνόμου Μηροδώρου τοῦ Ἀρισταγόρου [Μέν?]ον	kantharos, dreapta sus	subgrupa Va subgrupa VIA	cca. 265-255 a. Chr.	Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ia*; c. 20N; în bordei; nivel 8.

25	37804	Sinope	άστυνόμου Μητροδώρου το Ἀρισταγόρου Ποσίδειος	kantharos, dreapta, sus	subgrupa VIA		Garlan 2004	*S. Ib*; c. 4; nivel 8.
26	43319	Sinope	άστυνόμ[ο](υ) Φαινίπ(π)ου Κτήσ[ω](ν)	Artemis cu două torţe	subgrupa Va		Conovici 1998	*S. Id*; c. 16N; nivel 8.
27	37799	Sinope	[άστυ]ν[ό]μου Φ[αιν]ί(π) [που] τῦ Πασίχά [ρου] Μενίσκος	Artemis cu două torţe, dreapta	subgrupa Va subgrupa VIA subgrupa VIA		Conovici 1998 Garlan 2004 Buzoianu, Bărbulescu 2008, după Garlan 2004	*S. Ic*; c. 5; nivel 8.
28	36530	Sinope	[άστ]υνό[μου] Φαινίππ(ου) τοῦ Πασι[άχρου] Ἀπατού[ριος]	simbol şters	subgrupa Va subgrupa VIa		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ia*; c. 3N; -4,60 m; nivel 8.
29	37797	Sinope	[άστυνόμου Φαινί](π)[π]ου τῦ Πασίχά[ρου] Μενίσκος	Artemis cu două torţe, dreapta				*S. Ib*; c. 6; nivel 8.
30	43321	Sinope	[άστυνόμου] Φαινίππου τοῦ Πασίχάρου Π[ρῶτος]	Artemis cu două torţe, dreapta jos				*S. Id*; c. 20N; nivel 8-7.
31	41176	Sinope	άστυνόμου Χορη-γίωνος το-ῦ Λεωμέδ-οντος Ἥρμων	Nike în cvadrigă, dreapta	subgrupa Vb subgrupa VIB		Conovici 1998 Garlan 2004	*S. Ib*; c. 20N; nivel 8-7.
32	37166	Sinope	Χορη[γίωνος] του Λεωμέ[δον]-τος ἀστυν[όμ] ου Ευνίκ[ος?]	Nike în cvadrigă, stânga	subgrupa Vb subgrupa VIB		Conovici 1998 Garlan 2004	S. Ib; c. 24N; nivel 8-9.
33	37794	Sinope	άστυ[νόμου] Ἀπολλ[οδώρου] τοῦ Διονυ[σίου]		înc. subgrupa Vb subgrupa VIB subgrupa VIB		Conovici 1998 Garlan 2004 Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. Ib*; c. 5; nivel 8.

34	45159	Sinope	[άστυ]νόμοῦ]τος [Ἀπο]λλοδώρου [τοῦ] Διονυσίου		înc. subgrupa Vb subgrupa VIB subgrupa VIB		Conovici 1998 Garlan 2004 Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. Ia-b*; c. 24-25N; nivel 8-9.
35	43320	Sinope	άστυνόμου Ἀπολλ[οδω]ρου του Διονυσ[ίου]		înc. subgrupa Vb subgrupa VIB subgrupa VIB		Conovici 1998 Garlan 2004 Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. I b*; c. 19N; nivel 7.
36	41179	Sinope	Κλεαίνετος Νουμηνίου	cap Herakles, dreapta	înc. grupa V şi parţial grupa VI		Garlan 2004, Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. Ib*; c. 17N; nivel 8-7.
37	41172	Sinope	[Μιτ]ρωβάσ της	cap Herakles, dreapta				*S. Ib*; c. 17N; nivel 8-7.
38	43346	Sinope	[άστυνόμου?] [.....] [-]ο[.....] Κε[.....]					*S. Ic*; c. 18N; nivel 9.
39	43332	Thasos	[Θ]άσιων [Αἰ]σχρίων	Şarpe pe altar; monograma HB	grupa XV grupa IX	266-255 a. Chr. cca. 281-273 a. Chr.	Avram 1996 Garlan 2004	*S. Ib*; c. 19N; în bordei, nivel 8.
40	43330	Thasos	Θάσιων Διάγορας	polonic; vas	 grupa X	255 a. Chr. 272-259 a. Chr.	Avram 1996 Garlan 2004-2005	*S. Ib*; c. 16N; nivel 8.
41	37462	Rhodos	[’επ]ί Α[ίνησι-] δάμου epi→		Ic înc. perioada Ic	cca. 269-240 a. Chr. 268-260 a. Chr. cca. 245 a. Chr.	Grace 1974 Conovici, Irimia 1991 Finkielsztejn 2001	*S. Ia*; c. 5; -4,75 m; nivel 8.
42	43317	Rhodos	επὶ ’Ε πιχά ρμου		perioada Ib perioada Ib	cca. 269-240 a. Chr. cca. 270-247 a. Chr.	Grace 1974 Finkielsztejn 2001	*S. Ib; c. 12N; nivel 9-8.*
43	43318	Rhodos	’επὶ ἱερέω ς Τιμοστ- ράτου		sf. perioadei Ib	cca. 247 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	*S. Id; c. 19N; nivel 8-7*

44	37454	Rhodos	[ἐπ]ὶ Ἱπποκλ[εῦς]	floare de rodie	perioada Ib	ante 275 a. Chr. cca. 262-247 a. Chr.	Conovici, Irimia 1991 Finkielsztejn 2001	*S. Ia*; c. 1; -4,45 m; nivel 7-8.
45		Rhodos	[Ἀρε]τακλέος		sf. perioada Ic	cca. 235 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	*S. Ic*; c. 22N; nivel 9-8.
46	37456	Rhodos	Τιμόστ ρατος	simbol nesigur		cca. 269-240 a. Chr. ante 240 a. Chr. cca. 265-255 a. Chr.	Grace 1974 Grace 1986 Conovici, Irimia 1991	*S. Ia*; c. 1; -4,45m; nivel 7-8.
					sf. perioada Ib	cca. 247 a. Chr.	Finkielsztejn	
47	43166	Rhodos	[Φι]λοκράτ[ης]			cca. 240 a. Chr. cca. 242-238 a. Chr.	Grace 1974 Conovici, Irimia 1991	*S. Ic*; c. 22N; nivel 9-8.
					mijloc perioada IIa	cca. 233-220 a. Chr.	Finkielsztejn 2001	
48	37837	Rhodos	Ἀρι[στοκλέ]ος	floare de rodie în centru	perioada II		Buzoianu, Bărbulescu 2008	*S. Ib*; c. 6; -5,5 m; nivel 8.
49	37483	Cos	Ζωπύ(ρου *sive*-ρίωνος)			al doilea sfert al sec. III a. Chr.		*S. Ia*; c. 1; -4,55 m; nivel 8.

45. [Ἀρε]τακλέος

Ştampilă circulară simplă, toarte în bandă lată. *S. Ic*; c. 22N; nivel 9-8. Fără număr de inventar.

Finkielsztejn 2001, p. 94, tabel 2 şi p. 188, tabel 17, la sfârşitul perioadei Ic, cca. 235 a. Chr. Perioadele Ic-IIa?.

46. simbol Τιμόστ
nesigur ρατος

S. Ia; c. 1; -4,45 m; nivel 7-8. Nr. inv. 37456.

Grace 1974, cca 269-240 a. Chr; Grace 1986, înainte de 240 a. Chr; Conovici, Irimia 1991, p. 160, cat. 253, fig. 13/253 cu bibliografia; Conovici, Irimia *loc. cit.,* cca. 265-255 a. Chr.; Finkielsztejn 2001, eponim, p. 188, tabel 17, sfârşitul perioadei Ib, cca. 247 a. Chr.

47. [Φι]λοκράτ[ης]

Ştampilă circulară simplă, scriere retrogradă; buza amforei în bandă lată.

S. Ic; c. 22N; nivelul 9-8. Nr. inv. 43166.

Grace 1974, cca 240 a. Chr; Conovici, Irimia 1991, cca. 242-238 a. Chr.; Finkielsztejn 2001, p. 191, tabel 18, la mijlocul perioadei IIa, între cca. 233-220 a. Chr.

48. Ἀρι[στοκλέ]ος

Floare de rodie în centru.

Ştampilă circulară cu cadru dublu, ştearsă.

S. Ib; c. 6; -5,5 m; nivelul 8. Nr. inv. 37837. Perioada IIa.

Buzoianu, Bărbulescu 2008, p. 316, cat. S 526- 527, perioada II.

COS

49. Ζωπύ(ρου *sive*-ρίωνος)

Ştampilă rectangulară.

S. Ia; c. 1; -4,55 m; nivelul 8. Nr. inv. 37483. Poziţia stratigrafică indică al doilea sfert al sec. III a. Chr.

Conovici, Irimia 1991, p. 167, cat. 329, fig. 15/329, cu bibliografia.

DIPINTI

1. *Dipinto*: H.

Amforă de Sinope cu *dipinto* (H).

S. Ib; c. 19-20N; nivelul 8, în bordei. Nr. inv. 43336.

2. *Dipinto*: A, K, Λ.

Amforă fragmentară de tipul Heracleea Pontica: Ἀριστοκράτης cu *dipinto* roşu pe gât: A.

S. Ib; c. 19N; nivelul 8, în bordei. Nr. inv. 43331.

3. *Dipinto*: T.

Amforă fragmentară de Rhodos cu *dipinto*: T.

S. Ib; c. 14N, Gr. nr. 71, nivelul 8. Nr. inv. 43337.

Analiza cronologiei ştampilelor sugerează o anumită concordanţă între datele propuse pentru fiecare piesă în parte. Asocierea constatată între ştampilele descoperite în nivelul 8 (după caz şi nivelele 7-8 sau 8-9) arată o prezenţă mai numeroasă a acestora în al doilea sfert şi la începutul celui de al treilea sfert al sec. III a. Chr. Apariţia în nivelurile amintite şi a unor ştampile mai târzii (ex. de tipul Sinope, subgrupa Vb, la Conovici 1998, respectiv Χορηγίων Λεωμέδοντος şi de tipul Rhodos, perioada IIa, Finkielsztejn 2001, respectiv Ἀρετακλῆς) s-ar putea datora şi răscolirii intense a straturilor arheologice, fenomen datorat unor multiple cauze şi greu de sesizat din punct de vedere stratigrafic în toate detaliile. În asemenea situaţii, ştampilele de amfore mai recente, ca şi alte materiale arheologice târzii, puteau ajunge în nivelurile inferioare, după cum şi piesele mai vechi apar adesea în nivelurile superioare, mai noi.

Comentariu referitor la fibulele de schemă La Tène din nivelurile 8-9 din aşezarea fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”

Fibulă de fier fragmentară (lipsă ac), 8 cm, resort 2+2 spire, coardă exterioară(?), schemă La Tène timpuriu; S Ib, carou 19, din interiorul unei locuinţe semiadâncite, campania 2001.

Piesa face parte dintre fibule cu arcul puternic boltit, picior prevăzut cu o sferă, care se situează în zona înălţimii maxime a arcului; exemplarele sunt de dimensiuni mijlocii sau mari (J. Filip: Fibeln mit großem kugeligem Schlußstück[7]). Resorturile unor astfel de piese se compun din 4-6 spire, coardă exterioară – schemă La Tène timpuriu. Pe teritoriul României (Fig. 17) se înregistrează (pe lângă obiectul de mai sus) alte 16 exemplare, 3 de bronz, 13 de fier, fiind frapantă predominarea clară a pieselor de fier în cadrul acestui grup cu o morfologie simplă (Fig. 19).

În privinţa contextelor de descoperire se remarcă faptul că toate exemplarele cunoscute (afară de cel discutat aici) provin din mediu funerar. În cimitirul de la Pişcolt exemplarele acestui tip sunt specifice celui de-al doilea orizont de înmormântări, distribuţia lor pe planul descoperirii fiind grăitoare. Ele constituie un fel de cerc în jurul grupului de morminte mai vechi[8]. În necropola de la Sanislău ele sunt încadrate pe baze analogice fazei La Tène B_2, datarea mormintelor în care au fost găsite pornind în special de la aceste fibule[9]. În cimitirul vecin de la Ciumeşti, singura fibulă de acest fel se asociază cu o brăţară „cu linii geometrice în relief”, care tipologic face parte din faza La Tène B. Însă o fibulă asemănătoare (cu corpul îngroşat) este socotită a face parte din faza La Tène C[10]. Şi în necropola de la Fântânele încadrarea cronologică se face pe baza analogiilor, cât şi unui alt tip de fibulă, considerată tot din La Tène-ul timpuriu, dar care, deşi fragmentară, ca schemă, este tipică La Tène-ului mijlociu. Concluzia de ansamblu a autorului este că mormântul aparţine fazelor La Tène B_1/B_2[11]. Pentru restul descoperirilor cu astfel de piese contextele nu sunt relevante.

Fibulă de bronz, *S. Ia*, carou 11N, -3,60 m, 2001, fragmentară, dar în mare măsură reconstituibilă (Fig. 18), 7,7 cm, resort 2+2 spire, coardă externă, aspectul arcului, văzut din profil, indică schemă La Tène mijlociu[12] (chiar dacă piciorul nu este ataşat pe arcul piesei).

Fibula de bronz fragmentară de la „Valea lui Voicu” nu se bucură de aceeaşi precizie de asociere în condiţiile unui complex bine definit. Autorii săpăturilor îşi exprimă oarecari dubii, referitor la poziţia stratigrafică a acesteia. Citäm din raportul de săpătură din anul 2001: „Nu ştim dacă fibula celtică de bronz descoperită în *S. Ia*, c. 11N aparţine aceluiaşi nivel (care aici lipseşte) sau nivelului 9. După opinia noastră, atât descoperirile din stratul portocaliu cât şi cele din stratul brun-vineţiu aparţin primului nivel getic”[13].

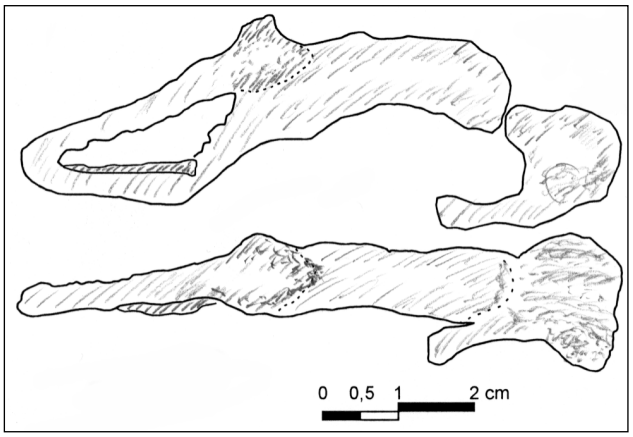

Fig. 17.

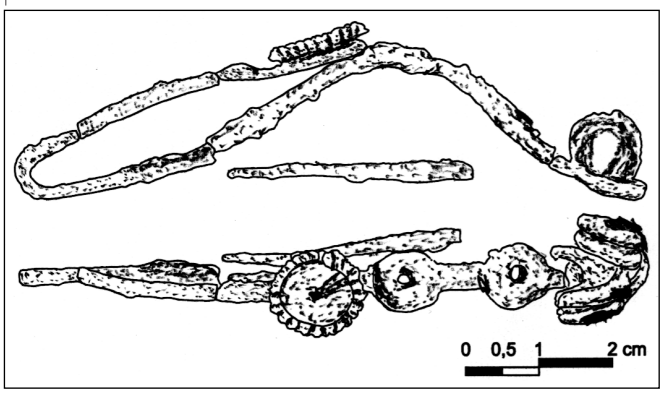

Fig. 18.

[7] Filip 1956, 525.

[8] Zirra V. V. 1997, 116-117, 96, fig. 5.

[9] Zirra Vl. 1972, 174, 155 fig. 3/1-2.

[10] Zirra Vl. 1967, 59-62, 23, fig. 10/III.

[11] Dănilă 1978, 270, 263, fig. 5/5.

[12] Bujna 2003, 77, fig. 57.

[13] Conovici, Irimia, Ganciu 2002, 277.

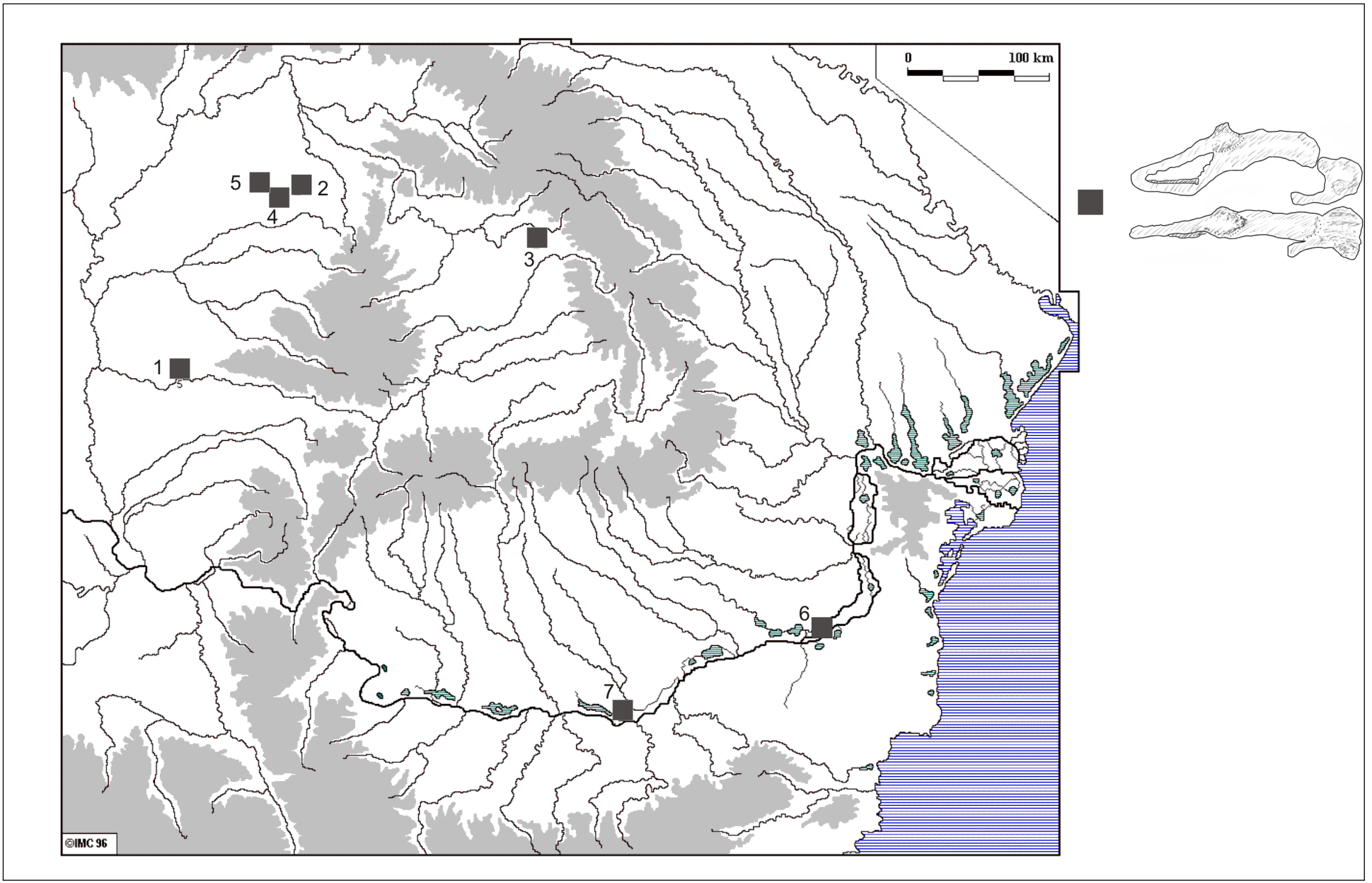

Fig. 19. Hartă de răspândire a piesei nr. 1 (Fig. 17).

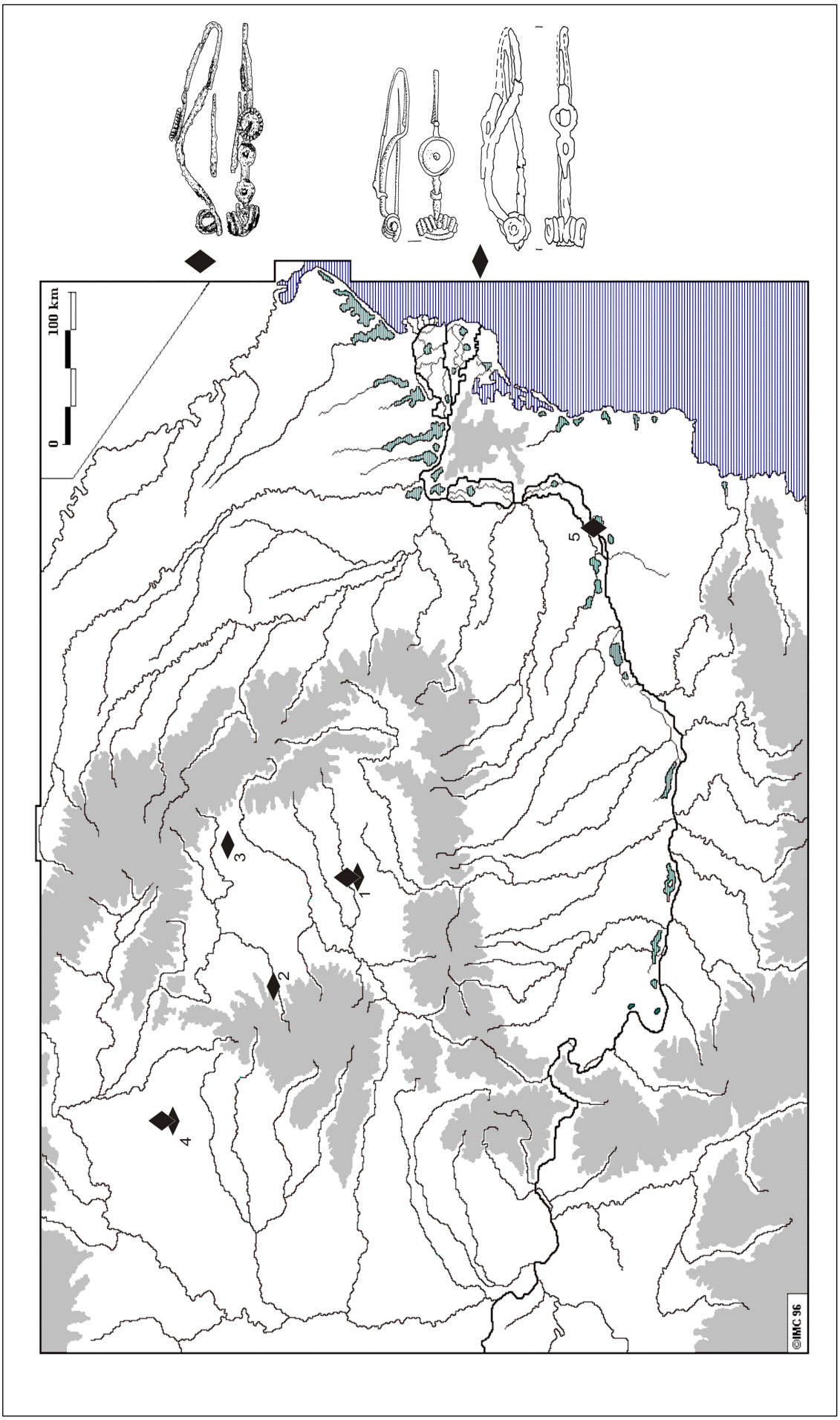

Fig. 20. Hartă de răspândire a piesei nr. 2 (fig. 18).

Oricum, după cum se poate observa, opinia exprimată lasă să se înţelegă că piesa nu poate în niciun caz să aparţină unui orizont mai recent decât cel reprezentat de nivelul 8 din aşezare.

Fragmentaritatea piesei de bronz de schemă La Tène ieşite la iveală în campania din 2001 pune oarecare probleme de reconstituire a artefactului. Având în vedere şi unicitatea exemplarului, cel puţin în ţara noastră, este greu de dat o soluţie definitivă în această privinţă, ci doar una cât mai probabilă, bazată pe logica simetriei exemplarului. Extremitatea piciorului este lăţită sub formă (aproape) circulară şi perforată, loc prin care era străbătută de un nit (pierdut), dar a cărui urmă poate fi recunoscută pe discul aplicat deasupra sa. Acesta era totodată şi lipit, urme ale materialului folosit în acest scop fiind în continuare vizibile. La rândul său discul respectiv este prevăzut pe circumferinţă sa cu o sârmă de bronz în torsadă, aplicată prin lipire. Interiorul acestui spaţiu, astfel delimitat, era fără îndoială umplut cu un material de genul pastă de sticlă, dispărut cu timpul. Pe arcul piesei, în zona sa de culminaţie, cât şi înspre resort, se observă alte două aplatizări circulare, perforate, care cu mare probabilitate vor fi purtat şi ele discuri aplicate prin lipire şi nituire, iar apoi umplute cu material colorat. Astfel, între discul de pe extremitatea piciorului şi cele două de pe arc (astăzi absente) se crea o simetrie atractivă.

Morfologia cu trăsături particulare a acestei piese o situează cumva la limita dintre două grupuri de fibule, un fel de „hibrid" între acestea: 1. grupul de fibule cu arcuri scunde, picior prelung prevăzut cu un disc dispus longitudinal, ataşat în jumătatea anterioară a arcului. Resort compus din 6 spire, coardă exterioară – schemă La Tène mijlociu. Înregistrate 5 exemplare, toate de bronz, din care, la două dintre ele se pare că persistă urme de umplutură cu email. Contextul acestora este în mediu funerar, fără excepţie. Toate descoperirile se situează la nord şi vest de Carpaţi. Singurul indiciu de datare legat de fibulele de acest tip provine de asemenea din necropola de la Pişcolt, unde se asociază cu tipul de fibule care va fi discutat în continuare (Fig. 20) şi cu un inel de gleznă cu patru semiove mari, ceea ce ar pleda pentru faza La Tène C. Pe de altă parte, poziţia spaţială a mormântului în aria funerară a necropolei sugerează că ar fi vorba de una dintre înmormântările cele mai târzii. La Fântânele-„Livadă", asocierea cu un inel de gleznă de acelaşi fel, precum şi cu o centură ornamentală de bronz, înclină, de asemenea, pentru o datare în faza La Tène C[14]. Pentru celelalte piese contextele nu sunt destul de explicite pentru o interpretare de natură cronologică; 2. fibule de mari dimensiuni cu arcuri

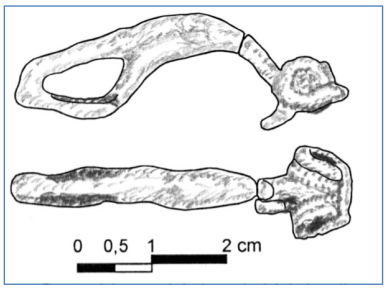

Fig. 21.

scunde, picior prelung, prevăzut cu „inele"[15] dispuse longitudinal, ataşat pe arc în jumătatea sa anterioară. Resort compus din 6 spire, coardă exterioară – schemă Latène mijlociu. Înregistrate 2 exemplare, 1 de bronz, 1 de fier. Context: mediu funerar, amândouă. Indicaţii pentru ordonarea cronologică sunt slabe, cu toate acestea poziţia mormântului în aria sudică a cimitirului de la Pişcolt (M135)[16] presupune apartenenţa sa la orizontul final, La Tène C_1[17].

Fibulă de fier, S Ib, caroul 18N, nivelul 8 (9?) 2000, fragmentară (lipsă ac), 4,6 cm, resort 2+2 spire, coardă externă, foarte probabil cu piciorul ataşat la apogeul boltirii arcului piesei (schemă La Tène C).

Fibula de fier din complexul de locuire discutat poate fi convenabil comparată cu categoria pieselor cu arcuri în general mai scunde, picior prevăzut cu o sferă sau un disc transversal de dimensiuni variabile şi cu trecere relativ lină de la arc spre picior, iar resortul, de regulă este compus din patru spire, cu coardă interioară – schemă La Tène mijlociu. Tipul respectiv este destul de înrudit cu tipurile Gebhard 14[18] şi Feugère 1a[19]. În mod particular, din pricina coroziunii piesei la care ne referim, este dificil de precizat poziţia în care piciorul se ataşa pe arc, dar s-ar putea, totuşi, presupune că ataşarea se producea pe la mijlocul ar-

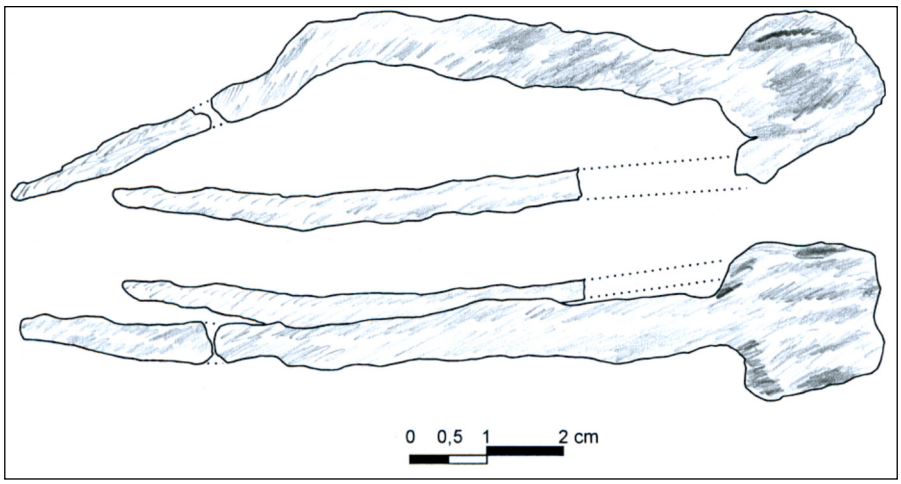

Fig. 22.

[14] Crişan 1975, 43-47.

[15] De fapt „inelele" reprezintă tot nişte aplatizări perforate pentru montarea pe ele a unor discuri (dispărute cu trecerea timpului), prevăzute la rândul lor cu pastă de sticlă sau email.

[16] Németi, 1989, 86, fig. 9 şi 9/1.

[17] Zirra V. V. 1997, 127 fig. 29.

[18] Gebhard 1991.

[19] Feugère 1985, 186-187 şi planşa 2/38-39. Apariţia tipului este plasată la sfârşitul sec. III sau chiar la începutul sec. II a. Chr.

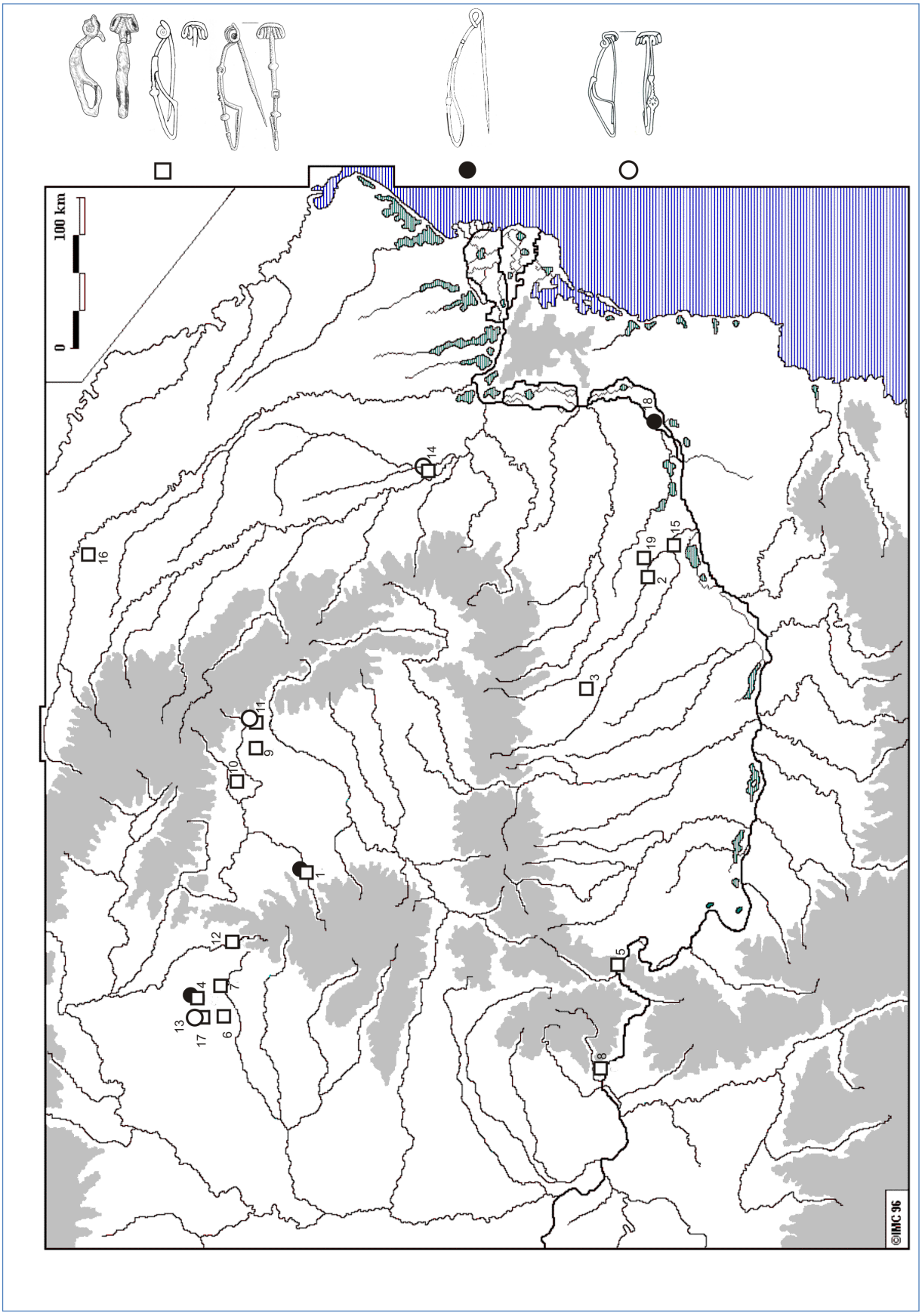

Fig. 23. Hartă de răspândire a piesei nr. 3 (fig. 21).

culuí.

În România sunt cunoscute până acum 8 exemplare, 3 de bronz, 5 de fier, din care 5 exemplare în mediu funerar, iar în aşezare 3 exemplare. Mormintele care conţin astfel de fibule la Ciumeşti sunt considerate a fi dintre cele mai târzii[20], cândva la trecerea dintre fazele La Tène C_1/C_2, situaţie asemănătoare şi cu cea de la Apahida[21] (Fig. 23).

În ansamblu poziţia cronologică a fibulei de la „Valea lui Voicu" este destul de clar una dintre cele mai timpurii din România, foarte probabil cândva la sfârşitul fazei B_2 sau la trecerea între fazele La Tène B_2 şi C_1.

Fibulă de fier S Ic c. 18N, 2000, fragmentară (lipsă picior), 11,3 cm; resort 2+2 spire, coardă interioară?; arc (probabil deformat) prelung, cu boltire redusă; starea de conservare a piesei nu permite o atribuire clară a acesteia unui tip bine definit. Este, totuşi, destul de probabil că piciorul piesei, atunci când acesta a fost produsă, se va fi ataşat pe arc undeva în zona sa de mijloc. Dacă ar fi să considerăm doar aspectul arcului, cu reticenţa necesară, fibula ar putea fi încadrată cu o oarecare probabilitate schemei La Tène C[22].

Menţionăm că în materie de fibule de schemă La Tène, descoperite de-a lungul anilor pe teritoriul României, deşi de ordinul sutelor, relativ puţine dintre acestea s-au bucurat de sesizarea unor împrejurări cu relevanţă cronologică sigură. În mare parte cronologia acestei categorii de fibule s-a bazat pe analogii mai strânse sau mai laxe cu descoperiri din afara graniţelor ţării noastre. De regulă, cu excepţia necropolei de la Pişcolt, unde seria bogată de morminte de incineraţie şi inhumaţie a oferit posibilităţi consistente de departajare a unor orizonturi funerare relative, fibulele de schemă La Tène găsite pe teritoriul României, încadrate cronologic pe baze analogice, au căpătat cu timpul valoare de indicatori cronologici de primă mână, atunci când se asociau cu alte materiale în complexe funerare sau nefunerare. În genere dinamica accentuată a acestei categorii de piese vestimentare, investite, fără îndoială, uneori, cu valenţe de natură a reprezenta statutul social şi economic al persoanei care le purta, poate oferi multor tipuri de fibule poziţia de artefacte „privilegiate" din punct de vedere cronologic.

Lărgind puţin comentariul, în principiu, producerea unui tip de obiect este legată de satisfacerea unei cereri, la rândul ei legată atât de funcţionalitatea bunului respectiv, cât şi de schimbările şi fluctuaţiile modei. Această situaţie poate fi mai evidentă atunci când e vorba de artefacte care implică un rol estetic evident, alături de unul funcţional. În general se poate considera că orizontul de timp în care a fost produs un tip de obiect este finit în timp şi că, după apariţia sa, sub influenţa cererii, cantităţile anuale produse şi prezente într-un mediu dat, chiar dacă variază de la an la an, pot fi descrise printr-o curbă abruptă care culminează cu un singur vârf de producere. Ulterior, după ce cererea, preferinţa pentru acel tip de obiect este în mare parte satisfăcută, producerea acestuia descreşte potrivit unei rate mai puţin abrupte în comparaţie cu răstimpul în care cererea era încă neacoperită. Având în vederea că este vorba de bunuri în primul rând de uz comun, nu există motive evidente pentru care să considerăm că între momentul producerii, apoi a pierderii sau abandonării lor ar exista un interval de timp important, ci mai degrabă unul restrâns[23].

Fibula de fier (Fig. 17) – din păcate foarte corodată – a fost descoperită în umplutura unei construcţii, considerate de către autorii săpăturii o locuinţă semiadâncită (bordei) care a fost amenajată şi aparţine nivelului 8 al aşezării de la „Valea lui Voicu". Asocierea cu o considerabilă cantitate de ceramică locală, dar în special cu mai multe resturi de amfore ştampilate de Heraclea, Cnidos, Rhodos, Sinope şi Thasos îi asigură o încadrare generală clară spre sfârşitul primei jumătăţi a sec. III a. Chr., mai precis undeva în anii 265-255, dacă ar fi să judecăm după cei mai puternici vectori de datare, respectiv o ştampilă de amforă de Thasos şi una de Sinope. Desigur, se poate pune problema diferenţei în timp, adică a decalajului între momentul producerii acestor amfore şi acela al abandonării şi colmatării locuinţei pe fundul căreia au fost găsite resturile lor. Înclinăm să credem că intervalul de timp între producerea amforelor şi dezafectarea locuinţei amintite nu poate să fi fost foarte mare. Un argument, dacă vreţi un indiciu semnificativ, este cantitatea substanţială de amfore de import care au fost găsite la „Valea lui Voicu". Faptul acesta ne face să credem că locuitorii sitului priveau ambalajele respective, precum şi conţinutul lor iniţial, drept nişte mărfuri mai degrabă comune. Cu alte cuvinte e destul de greu de crezut că ar fi atribuit o semnificaţie specială (de prestigiu, spre exemplu) amforelor respective, ceea ce i-ar fi putut îndemna să le păstreze cu o grijă aparte. Pe de altă parte, observaţiile de natură stratigrafică făcute la faţa locului, respectiv lemnele arse de la baza adânciturii construcţiei, cât şi arsura de deasupra ne îndeamnă să credem că locuinţa a ars la un moment dat şi că deasupra ei s-a ridicat eventual o alta. Oricum, în cazul destul de probabil că bordeiul şi-a găsit sfârşitul printr-un incendiu, este iarăşi greu de crezut că astuparea sa nu a fost făcută grabnic după aceea. Cu alte cuvinte, pledăm pentru o colmatare rapidă a resturilor construcţiei distruse.

[20] Zirra Vl. 1967, 112-114.

[21] Zirra Vl. 1976, 36.

[22] Bujna 2003, 77, fig. 57.

[23] Vezi Win Basp 5.43; Rustoiu 1997, 14; autorul este de acord cu „... o perioadă scurtă de timp de *geneză*, urmată apoi de o perioadă când artefactele respective sunt la *modă* şi nivelul producţiei lor este maxim. Odată cu apariţia unor noi forme de fibule, tipurile vechi sunt scoase din modă, dar o serie de exemplare continuă a fi utilizate o anumită perioadă de timp... De asemenea, durata de utilizare este influenţată şi de natura metalului de confecţionare, piesele de argint fiind folosite uneori o perioadă mai mare de timp". Desigur, precizarea finală este demnă de luat în considerare mai cu seamă pentru fibulele care conţin o cantitate semnificativă de metal preţios şi un sistem decorativ elaborat.

Celelalte trei fibule (Fig. 18, 21-22) au fost găsite în depunerea arheologică din nivelurile 8-9 din situl de la „Valea lui Voicu”. Aceste niveluri, la rândul lor, dispun de numeroşi indicatori puternici de datare reprezentaţi de ştampilele de amfore de provenienţe diferite şi care se susţin reciproc la o examinare „încrucişată” (vezi mai sus tabelele şi catalogul ştampilelor). Sigur, se poate pune întrebarea, dacă în nivelurile 8-9 ale aşezării nu a existat o circulaţie (deplasare) a materialelor la care facem referinţă în raport cu depunerile succesive, mai recente, fie chiar în acele vremuri îndepărtate, fie ulterior, mai ales că nivelurile respective au o dezvoltare pe verticală destulă de redusă (Fig. 5). Evident, *de plano* o asemenea ipoteză nu poate fi exclusă.

Pe de altă, în privinţa observaţiilor stratigrafice din timpul desfăşurării săpăturilor arheologice care au stat la baza documentaţiei păstrate, nu există niciun motiv întemeiat pentru exprimarea unor îndoieli legate de prezenţa şi apartenenţa materialelor arheologice în nivelurile 8 şi 9 ale sitului.

Examinarea resturilor de amfore ştampilate ne înfăţişează un tablou bogat şi divers în privinţa producătorilor. Registrele cronologice de producere a amforelor ştampilate variază şi ele, în funcţie de rezultatele cercetărilor asupra centrelor de producţie din lumea greacă sau „barbară”, acolo unde acestea au ajuns. Observăm că unele ştampile amforice presupun secvenţe temporale mai scurte, altele mai lungi. Într-o astfel de situaţie, pe baza urmăririi frecvenţei şi valorii cronologice atribuite diferiţilor producători de recipiente ceramice, suntem de părere că ar trebui admisă pentru datarea nivelurilor 8-9 de la „Valea lui Voicu” o valoare medie, adică în deceniile 7-6 (sau 8-6) ale sec. III a. Chr.

În aceste condiţii, în ansamblu, asocierea în nivelurile respective a fibulelor de schemă La Tène timpuriu şi mijlociu implică aprecierea trecerii de la fazele La Tène B_2 – La Tène C_1 spre sfârşitul primei jumătăţi a sec. III a. Chr.

Se poate remarca, de asemenea, că între materiale provenite din cercetările de la „Valea lui Voicu” (nivelurile atribuite sec. III a. Chr.) nu au apărut niciodată fibule de schemă tracică. Această constatare care poate fi privită ca un *argumentum a silentio* pledează pentru încheierea circulaţiei fibulelor de schemă tracică anterior mijlocului sec. III a. Chr. De altminteri, în general, fibulele de schemă La Tène şi cele tracice nu se asociază niciodată în contexte clare[24].

[24] Zirra V. V. 1996-1998, 47-48.

BIBLIOGRAFIE

Avram 1996 — A. Avram, *Histria VIII. Les résultats des fouilles. Les timbres amphoriques. 1. Thasos*, Bucarest – Paris, 1996.

Brashinskii 1980 — I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijinem Donu v V-III vv.do n.e.*, Leningrad, 1980.

Bujna 2003 — J. Bujna, *Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia slovenska*, Slovenská Archeológia, LI-1, 2003, 39-108

Buzoianu, Bărbulescu 2008 — L. Buzoianu, M. Bărbulescu, *Albeşti. Monografie arheologică. I*. Constanţa, 2008.

Cancardas Senol, Kaan Senol, Döger 2004 — G. Cancardas Senol, A. Kaan Senol, E. Döger, *Amphora Production in the Rhodian Peraea in the Hellenistic Period*, în J. Eining, J. Lund (ed.), *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediteranean*, Aarhus – Oxford – Oakland 2004, 353-359.

Conovici 1989 — N. Conovici, *Probleme ale cronologiei amforelor ştampilate sinopeene. Ştampilele din grupa a IV-a (B.N Grakov)*, SCIVA 40, 1989, 1, 29-44.

Conovici 1992 — N. Conovici, *Noi date arheologice privind începuturile culturii Poieneşti-Lukaševka şi prezenţa bastarnilor în Dobrogea*, SCIVA 43, 1992, 1, 3-14.

Conovici 1998 — N. Conovici, *Histria VIII. Les résultats des fouilles. Les timbres amphoriques. 2. Sinope.* Bucarest – Paris, 1998.

Conovici, Irimia 1989 — M. Irimia, N. Conovici, *Aşezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanţa). Raport preliminar*, Thraco-Dacica 10, 1989, 115-154.

Conovici, Irimia 1990 — N. Conovici, M. Irimia, *Săpăturile arheologice în aşezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina – campania 1989*, Pontica 23, 1990, 81-96.

Conovici, Irimia 1991 — N. Conovici, M. Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptiones céramiques découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza)*, Dacia N.S. 35, 1991, 139-176.

Conovici, Irimia 1999 — N. Conovici, M. Irimia, *Sistemul defensiv al davei getice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu"*, în *Studia in honorem Ion Niculiţă*, Universitatea de Stat din Chişinău, Facultatea de Istorie, Chişinău, 1999, 196-211.

Conovici, Irimia, Ganciu 2001 — N. Conovici, M. Irimia, A. Ganciu, *Satu Nou – „Valea lui Voicu" (com. Oltina, jud. Constanţa,* în CCA *Campania 2000. A XXXV-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice*, Suceava, 23-27 mai, 2001, 218-221.

Conovici, Irimia, Ganciu 2002 — N. Conovici, M. Irimia, A. Ganciu, *Satu Nou – „Valea lui Voicu" (com. Oltina, jud. Constanţa,* în CCA *Campania 2001. A XXXVI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice*, Buziaș, 28 mai-1 iunie, 2002, 277-279.

Conovici, Ganciu, Irimia 2004 — N. Conovici, A. Ganciu, M. Irimia, *Satu Nou – „Valea lui Voicu", „Vadu Vacilor" (com. Oltina, jud. Constanţa,* în CCA *Campania 2003. A XXXVIII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice*, Cluj-Napoca, 26-29 mai, 2004, 290-292.

Conovici, Lungu 2007 — N. Conovici, V. Lungu, *Timbres amphoriques du Musée Municipal de Bucares*t, SCIVA 58, 2007, 1-2, 31-54.

Crişan 1975 — I. H. Crişan, *Mormântul celtic de la Fîntînele-Livadă*, SCIVA 26, 1, 1975, 43-47.

Dănilă 1978 — Şt. Dănilă, *Primele săpături arheologice în necropola de epocă La Tène de la Fîntînele*, SCIVA 19, 2, 1978, 270, 263 fig. 5/5.

Empereur 1990 — J.-Y. Empereur, *La chronologie des amphores rhodiennes à l'epoque hellénistiques* (în limba greacă), în B'Ellen Keram (1989) 1990, 199-209.

Empereur, Hesnard 1987 — J.-Y. Empereur, A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques du monde egéen,* în P. Lévêque, J.-P. Morel (ed.), *Céramiques Hellénistiques et Romaines*, II, 1987, 9-71.

Feugère 1985 — M. Feugère, *Les fibules en Gaule méridionale*, Paris, 1985.

Filip 1956 — J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, Praha, 1956.

Finkielsztejn 2001 — G. Finkielsztejn, *Chronologie détaillée et révisée des éponyme amphoriques rhodiens, de 270 à 180 av. J.-C. environ*, BAR International Series 990, 2001.

Garlan 2004 — Y. Garlan, *Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope. Présentation et catalogue*, Paris 2004.

Garlan 2004-2005 — Y. Garlan, *En visitand et revisitand les atelieres amphoriques de Thasos*, BCH 128-129, 2004-2005, 269-329.

Gebhard 1991 — R. Gebhard, *Die Fibeln aus dem Oppidum von Manching în Die Ausgrabungen in Manching*, Band 14, Stuttgart, 1991.

Grace 1952 — V. Grace, *Timbres amphoriques trouvés* à *Delos*, BCH 76, 1952, 514-540.

Grace 1974 — V. Grace, *Revisions in Early Hellenistic Chronology*, Ath. Mitteilungen 89, 1974, 193-200.

Grace 1986 — V. Grace, *Some Amphoras from a Hellenistic Wreck*, în BCH, Supplément XIII, Paris 1986 (ed. J.-Y. Empereur, Y. Garlan), 552-565.

Gramatopol, Poenaru Bordea 1968 — M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amfore ştampilate din Tomis*, SCIV 19, 1968, 1, 41-61.

Gramatopol, Poenaru Bordea 1969 — M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amfora Stamps from Callatis and South Dobrudja*, Dacia N.S, 13, 1969, 127-282.

Irimia 1973 — M. Irimia, *Descoperiri noi privind populaţia autohtonă a Dobrogei şi legăturile ei cu coloniile greceşti (sec. V-I î. e. n.)*, Pontica 6, 1973, 7-71.

Irimia 2009 — M. Irimia, *Consideraţii privind amforele elenistice din aşezarea getică de la Satu Nou – „Valea lui Voicu", (com Oltina, jud. Constanţa)*, Pontica 42, 2009, 71-107.

Irimia, Conovici 1989 — M. Irimia, N. Conovici, *Aşezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu" (com. Oltina, jud. Constanţa. Raport preliminar*, Thraco-Dacica 10, 1989, 115-154.

Irimia, Conovici 1993 — M. Irimia, N. Conovici, *Descoperiri hallstattiene în zona davei getice de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanţa*, Pontica 26, 1993, 51-114.

Irimia, Conovici, Ganciu 2007 — M. Irimia, N. Conovici, A. Ganciu, *Le site gétique de Satu Nou, le lieu dit 'Vadu Vacilor',* în *Important Sites from the Pre – Roman and Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC - 4th century AD)*, Brăila 2007, 99.

Irimia, Ganciu, Dobrinescu 2006 — M. Irimia, A. Ganciu, C. Dobrinescu, *Satu Nou – „Vadu Vacilor" (com. Oltina, jud. Constanţa),* în CCA *Campania 2005. A XL-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice*, Constanța, 31 mai-3 iunie, 2006, 311-313.

Irimia, Conovici, Ganciu 2011 — M. Irimia, N. Conovici, A. Ganciu, *Sondajul arheologic de la Satu Nou –*

„Vadu Vacilor”, (com. Oltina, jud. Constanţa), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanţa, Constanţa, 2011.

Jöhrens 2001 — G. Jöhrens, *Amphorenstempel hellenisticher Zeit aus Tanais*, Eurasia Antiqua 7, 2001, 367-479.

Katz 2003 — V. I. Katz, *A New Chronology for the Ceramic Stamps of Heracleia Pontike*, în P. Guldager Bilde, I. M. Hojte, V. F. Stolba (ed.) în *The Cauldron of Ariantos. Studies presented to A. N. Ščeglov on the occasion of his 70th birthday,* Aarhus University Press, 2003, 261-278.

Mirčev 1958 — M. Mirčev, *Amfornite pečati ot muzeja Varna*, Sofia 1958.

Mirčev, Tončeva, Dimitrov 1963 — M. Mirčev, G. Tončeva, D. Dimitrov, *Bizone – Karvuna*, Izvestija – Varna 13, 1963, 37-42.

Monachov 1999 — S. Iu. Monachov, *Greceskie amfory v Pričernomorie. Kompleksy keramiceskoj tory VII – II vekov do n. e*., Saratov, 1999.

Muşeţeanu, Conovici, Anastasiu 1978 — C. Muşeţeanu, N. Conovici, Anastasiu, *Contribution au problème de l’importation des amphores grecques dans le Sud-Est de la Munténie*, Dacia NS, 22, 173-199.

Németi 1989 — I. Németi, *Necropola Latène de la Pişcolt, jud. Satu-Mare. II*, Thraco-Dacica X, 1-2, 1989, 86, fig. 9 şi 9/1.

Pridik 1917 — E. M. Pridik, *Inventarnyj katalog kleim na amfornych ručkach i gorlyškach i na čerepicach Ermitažnogo sobranija*, Petrograd, 1917.

Rădulescu, Bărbulescu, Buzoianu 1986 — A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, *Importuri amforice la Albeşti (jud. Constanţa): Heracleea Pontică*, Pontica 19, 1986, 33-60.

Rustoiu 1997 — A. Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n.-I e.n.)*, Bucureşti, 1997.

Sztetyllo 1983 — Z. Sztetyllo, *Les timbres amphoriques dans la collections du Musée National de Varsovie*, Varsovie, 1983.

Ştefan 1986 — A. S. Ştefan, *Archéologie aérienne en Roumanie, Photo Interpretation. Images aériennes et spatiales*, 25, Paris, 1986, 1-2, fasc. 5, 13 şi 55, fig. 10.

Zirra 1967 — Vl. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, Baia Mare, 1967, 59-6.

Zirra 1972 — Vl. Zirra, *Noi necropole celtice în nord-vestul României (cimitirele birituale de la Sanislău şi Dindeşti)*, Satu Mare-Studii şi Comunicări 2, 1972, 174, 155 fig. 3/1-2.

Zirra 1997 — V. V. Zirra, *Contribuţii la cronologia relativă a cimitirului de la Pişcolt. Analiză combinatorie şi stratigrafie orizontală*, SCIVA, 48, 2, 1997, 116, 94 fig. 3.

Zirra 1996-1998 — V. V. Zirra, *Bemerkungen zu den thrako-getischen Fibeln*, Dacia N. S. XL-XLII, 1996-1998, 29-53.